

## Το Μανιφέστο του Βεντοτένε, η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση

Paola Maria Minucci

Ημετάφραση του *Μανιφέστου του Ventotene* στις γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κι ακόμα περισσότερο η μετάφραση και η διάδοσή του στην Ελλάδα, αποτελούν μια σημαντική στιγμή περισυλλογής.

Η πορεία της Ελλάδας προς την Ευρώπη σημείωσε μια ιστορική εξέλιξη σε σχέση με των υπολοίπων χωρών, και ιδιαίτερα με της Ιταλίας. Τα χρόνια που στην Ιταλία κυκλοφορούσε το μανιφέστο, η Ελλάδα βρισκόταν υπό την πίεση ενός άγριου εμφύλιου πολέμου που δεν άφηνε χώρο για ιδεολογικούς και πολιτικούς στοχασμούς, αν εξαιρέσει κανείς κάποιες μεμονωμένες και σποραδικές εκδηλώσεις.

Στην Ιταλία, στα χρόνια 1940-1943, κατά τη διάρκεια της εξορίας στο νησί Βεντοτένε με την κατηγορία της συνωμοσίας εναντίον των δυνάμεων του κράτους, ο Αλτιέρο Σπινέλι συνέταξε μαζί με τους Ερνέστο Ρόσι και Εουτζένιο Κολόρνι το έγγραφο που επρόκειτο να αποτελέσει τη βάση του μελλοντικού Ευρωπαϊκού Ομοσπονδιακού Κινήματος, *Το σχέδιο ενός μανιφέστου για μια ελεύθερη και ενωμένη Ευρώπη*, πιο γνωστό ως *Μανιφέστο του Βεντοτένε*.

Σ'εκείνο το μανιφέστο, επιβεβαιωνόταν η καταδίκη του πολέμου, της ιδεολογίας Κράτους-έθνους και της αρχής της απόλυτης επικυριαρχίας, στοιχεία που στο παρελθόν είχαν ευνοήσει τη γέννηση των ολοκληρωτικών καθεστώτων στην Ευρώπη και είχαν απειλήσει την ειρήνη.

Το τέλος του πολέμου άφηνε άλυτα πολλά προβλήματα που θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη σπίθα για νέες συγκρούσεις· μονάχα η συγκρότηση μιας Ευρωπαϊκής ομοσπονδίας θα ήταν ικανή να τα επιλύσει, απορρίπτοντας κάθε εθνικιστική αξίωση στο όνομα του γενικού καλού.

Η ομοσπονδιακή ιδέα του Σπινέλι και των συντρόφων του δυσκολεύτηκε να ριζώσει στην Ευρώπη. Έτσι, υπερίσχυσε η πολιτική των μικρών βημάτων κι ως εκ τούτου, μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, κατά τη δεκαετία του '50, γεννήθηκαν στην Ευρώπη η ΕΚΑΧ, η ΕΟΚ και η ΕΥΡΑΤΟΜ.

Τι συνέβαινε στην Ελλάδα εκείνα τα χρόνια;

Οι αλλαγές που σημειώθηκαν από το 1974 έως σήμερα είναι τόσο εκπληκτικές που παρουσιάζουν από πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής απόψεως ένα εντελώς καινούριο έθνος.

Τη δεκαετία του '50, όμως, δεν είχαν υλοποιηθεί ακόμη οι οικονομικές προϋποθέσεις για την προσχώρηση της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Η ελληνική οικονομία υπέφερε εξαιτίας των διαρθρωτικών αδυναμιών της, ενώ τα επίπεδα παραγωγικότητας βρισκόντουσαν κάτω από τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Επίσης, υπήρχε η χρόνια διαμάχη με την Τουρκία εξαιτίας του Κυπριακού ζητήματος. Τη δεκαετία του '60 η Κυβέρνηση Καραμανλή, πεπεισμένη πως η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αποτελούσε ένα απαραίτητο βήμα για τη διαφύλαξη της ειρήνης, τη σταθερότητα και την ανάπτυξη, πάσχισε προκειμένου η χώρα να καταφέρει να συμπεριληφθεί στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.

Το 1961 η Ελλάδα είχε συνάψει με την Κοινότητα μια συμφωνία σύνδεσης με σκοπό τη θέσπιση τελωνιακής ένωσης και την εναρμόνιση της αγροτικής πολιτικής εν όψει μιας πιθανής μελλοντικής προσχώρησης.

Με το πραξικόπημα του 1967 και την εγκαθίδρυση του καθεστώτος των συνταγματαρχών στην Ελλάδα, αναστελλότανε προσωρινά το Σύνταγμα και συλλαμβάνονταν πολιτικοί και αντιφρονούντες. Η διεθνής κοινότητα δεν είχε διακόψει τις διπλωματικές σχέσεις με τη χώρα αλλά πολύ σύντομα οι καταδικαστικές αντιδράσεις καθιστούσαν αισθητή την παρουσία τους. Μεταξύ των στόχων της νέας υπερεθνικής οικονομικής και νομικής τάξης πραγμάτων, που είχε θεσπιστεί στην Ευρώπη μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, υπήρχαν, πράγματι, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των βασικών ελευθεριών, καθώς και η μάχη ενάντια στην πιθανή επιστροφή των ολοκληρωτικών καθεστώτων στην Ευρώπη. Εν τω μεταξύ, τον Δεκέμβριο του 1969 η Ελλάδα αποβάλλεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξαιτίας της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που είχε διαπράξει η χούντα· πολλές από τις βοήθειες που η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε υποσχεθεί διαγράφονται· το μεγαλύτερο μέρος των πολιτιστικών, επιστημονικών και εμπορικών εκδηλώσεων ακυρώνεται· η συμφωνία σύνδεσης με την ΕΟΚ «παγώνει» έως το 1974, τη χρονιά δηλαδή που πέφτει το δικτατορικό καθεστώς και αποκαθίσταται η δημοκρατία. Ο Spinelli – που την εποχή εκείνη ήταν μέλος της Επιτροπής – υπήρξε ένας από τους πιο πεπεισμένους υποστηρικτές της αναστολής των συμφωνιών σύνδεσης εναντίον της Ελλάδας των συνταγματαρχών.

Σε διεθνές επίπεδο το καθεστώς είχε τη σιωπηλή υποστήριξη των ΗΠΑ που απασχολούνταν με τον ψυχρό πόλεμο με την ΕΣΣΡ. Η θέση της Ελλάδας στα σύνορα με το ανατολικό μπλοκ, την καθιστούσε ένα σημαντικό πιόνι της διεθνούς σκακιέρας. Οι ΗΠΑ, βάση του δόγματος Τρούμαν, προσφέρανε χρηματοδοτήσεις για να στηρίξουνε την ελληνική οικονομία.

Μετά την πτώση του συνταγματαρχικού καθεστώτος το 1974, που καθορίστηκε από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, έχοντας επιστρέψει από την εξορία, αποκαταστάθηκε στη χώρα τις ελευθερίες και επανατοποθετούσε στην ημερήσια διάταξη της πολιτικής ατζέντας τον ευρωπαϊκό φάκελο. Η προσχώρηση στην ΕΟΚ παρουσιαζότανε απαραίτητη για τη σύνδεση της Ελλάδας με τη Δύση, για την ισχυροποίηση της δημοκρατίας και την ενίσχυση της ασφάλειας.

Η Ελλάδα, έχοντας απελευθερωθεί από το δικτατορικό καθεστώς, ικανοποιούσε τώρα τις πολιτικές προϋποθέσεις για την αποδοχή της στην ομάδα των Εννιά. Τον Ιούνιο του 1975, μερικές ημέρες μετά την ψήφιση του νέου Συντάγματος, η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλλε στην Κοινότητα την αίτηση ένταξης. Τα αιτήματα ένταξης της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας εκείνα τα χρόνια επέτρεπαν το ξεκίνημα της διαδικασίας διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας στο Νότο και επικύρωναν οριστικά το δεσμό μεταξύ Ευρωπαϊκής κοινότητας, δημοκρατίας και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Οι διαπραγματεύσεις για την ενσωμάτωση της Ελλάδας ξεκινούσαν στις Βρυξέλλες το 1976. Ήταν τα δύσκολα χρόνια της πετρελαϊκής κρίσης και του οικονομικού μαρασμού, που συνοδεύτηκαν από υψηλά επίπεδα ανεργίας και πληθωρισμού.

Παρόλες τις ανησυχίες, από την πλευρά των χωρών της βόρειας Ευρώπης για την πιθανή μαζική συρροή Ελλήνων μεταναστών, και από την πλευρά των χωρών της νότιας Ευρώπης εξαιτίας του φόβου τους για τον ανταγωνισμό των ελληνικών αγροτικών προϊόντων, που βρισκόντουσαν σε χαμηλές τιμές, το 1979 υπογραφότανε στην Αθήνα η συμφωνία προσχώρησης της χώρας στην Ευρωπαϊκή κοινότητα και το 1981 η Ελλάδα γινότανε μέλος της Κοινότητας.

Ο Giscard d'Estaing επιβεβαίωνε πανηγυρικά πως η Ευρώπη, με την προσχώρηση της Ελλάδας, επέστρεφε στις ρίζες της που βρισκόντουσαν στην Ελλάδα.

Από το 1999 η Ελλάδα αποτελεί μέρος των χωρών της ζώνης του ευρώ, καθώς και της συνθήκης Σέγκεν, ενώ κατά τη διάρκεια του πρώτου εξαμήνου του 2003 ανέλαβε την Προεδρία της ΕΕ.

Η ελληνική οικονομία σημειώνει έναν από τους υψηλότερους δείκτες ανά-πτυξης σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από το 1994 έως σήμερα το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν αυξήθηκε με ρυθμό της τάξεως του 4% ετησίως· μ' αυτόν τον τρόπο μειώθηκε ακόμη περισσότερο η απόκλιση από τις υπόλοιπες βιομηχανοποιημένες χώρες, χάρη και στις ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις. Το 2004 μεγάλο διεθνή αντίκτυπο, υπό την έννοια της

αποδοτικότητας και της εικόνας, είχε η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα.

Η απόδοση του *Μανιφέστο* στα ελληνικά προσπάθησε να λάβει υπόψη της κυρίως τις ανάγκες του αναγνώστη· ως εκ τούτου έθεσε ως στόχο της μια μετάφραση που να είναι κατά το δυνατόν αναγνώσιμη στη γλώσσα άφιξης. Το βασικό νόημα δεν προδόθηκε ποτέ, παρόλο που κάποτε θεωρήθηκαν απαραίτητες είτε κάποιες διασαφηνιστικές αποδόσεις των εννοιών, είτε μια πιο ελεύθερη μετάφραση εκεί όπου αποδείχθηκε αδύνατη ή δυσκολονόητη η κατά λέξη απόδοση. Αναγνωρίζοντας τη σημασία που αυτό το *Μανιφέστο* είχε κυρίως στα χρόνια που συντάχθηκε, η μετάφραση προσπάθησε να διατηρήσει το ίχνος της εποχής, προτιμώντας ξεπερασμένους όρους στη θέση των πιο σύγχρονων.

## Πρόλογος

Εουτζένιο Κολόρνι (Ρώμη, 1944)

Ηούλληψη και η σύνταξη των παρόντων κειμένων πραγματοποιήθηκε στο νησί Βεντοτένε, μεταξύ 1941 και 1942. Μέσα σ' εκείνο το εξαιρετικό περιβάλλον, μέσα στα δίχτυα μιας αυστηρότατης πειθαρχίας, μέσα από μια πληροφορία που με ένα σωρό τεχνάσματα προσπαθούσε κανείς να την καταστήσει όσο το δυνατόν πληρέστερη, μέσα στη θλίψη της αναγκαστικής αδράνειας και στο άγχος της επικείμενης απελευθέρωσης, μέσα στο νου κάποιων ωρίμαζε μια διαδικασία επαναστοχασμού όλων των προβλημάτων που συγκροτούσαν την ίδια την αιτία της τετελεσμένης πράξης και της στάσης που είχε υιοθετηθεί στη μάχη.

Η απόσταση από την πραγματική πολιτική ζωή επέτρεπε ένα πιο ουδέτερο βλέμμα και πρότεινε την αναθεώρηση των παραδοσιακών θέσεων, ψάχνοντας τους λόγους των περασμένων αποτυχιών όχι τόσο σε τεχνικά λάθη κοινοβουλευτικής ή επαναστατικής τακτικής, ή σε μια αόριστη «ανωριμότητα» της κατάστασης, όσο σε ανεπάρκειες της γενικής τοποθέτησης, καθώς και στο γεγονός πως η μάχη είχε περιοριστεί στις συνηθισμένες γραμμές ρήξης, εφιστώντας ελάχιστα την προσοχή στο καινούριο που άλλαζε την πραγματικότητα.

Ενώ προχωρούσαν οι προετοιμασίες προκειμένου να δοθεί δυναμικά η μεγάλη μάχη που διαγραφόταν για το εγγύς μέλλον, γινότανε αισθητή η ανάγκη όχι απλώς να διορθώσει κανείς τα λάθη του παρελθόντος, αλλά με νου αποδεσμευμένο από δογματικές προκαταλήψεις ή κομματικούς μύθους να εγκαταλείψει τους όρους των πολιτικών προβλημάτων.

Μέσα από αυτήν τη διαδικασία ξεπρόβαλε, στο νου μερικών, η κεντρική ιδέα, ότι δηλαδή η βασική αντίθεση, υπεύθυνη της κρίσης, των πολέμων, των βασάνων και των εκμεταλλεύσεων, που ταλαιπωρούσαν την κοινωνία μας, στηριζότανε στο γεγονός της ύπαρξη ηγεμονικών κρατών, γεωγραφικά, οικονομικά και στρατιωτικά καθορισμένων, που θεωρούσαν τα λοιπά κράτη ανταγωνιστές και εν δυνάμει εχθρούς, τη στιγμή που τα μεν ζούσαν σε σχέση με τα δε σε μια κατάσταση αέναου *bellum omnium contra omnes*. Οι λόγοι για τους οποίους η συγκεκριμένη ιδέα, διόλου νέα αυτή καθεαυτή, αποκτούσε μια όψη καινοτομίας όσον αφορά τις συνθήκες και την περίσταση μέσα στις οποίες είχε καταστεί αντικείμενο σκέψης, είναι ποικίλοι:

1) Καταρχήν, η διεθνιστική λύση, που εμφανίζεται στο πρόγραμμα όλων των προοδευτικών πολιτικών κομμάτων, θεωρείται από αυτά, υπό μία έννοια, αναγκαία και σχεδόν λογική συνέπεια της επίτευξης των επιδιώξεων, που το καθένα από τα κόμματα αυτά προτείνει. Οι δημοκρατικοί υποστηρίζουν ότι στα πλαίσια της κάθε χώρας η αποκατάσταση του καθεστώτος για το οποίο αγωνίζονται θα οδηγήσει οπωσδήποτε στη διαμόρφωση εκείνης της ενιαίας συνείδησης, η οποία, υπερβαίνοντας τα σύνορα του πνευματικού και ηθικού τομέα, θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις, που αυτοί κρίνουν απαραίτητες, για την ελεύθερη ένωση των λαών στην πολιτική και οικονομική σκηνή. Οι σοσιαλιστές πάλι, από τη μεριά τους, πιστεύουν ότι η αποκατάσταση δικτατορικών καθεστώτων του προλεταριάτου στα διάφορα κράτη θα οδηγήσει από μόνη της σε ένα παγκόσμιο κολεκτιβιστικό κράτος.

Μια ανάλυση, τώρα, της μοντέρνας έννοιας του κράτους και του συνόλου των συμφερόντων και των αισθημάτων που συνδέονται με αυτό, αποδεικνύει ξεκάθαρα ότι, μολονότι οι αναλογίες εσωτερικού καθεστώτος μπορούν να διευκολύνουν τις σχέσεις φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των κρατών, δεν πρέπει να θεωρείται διόλου δεδομένο ότι αυτές θα οδηγήσουν αυτόματα, ή και βαθμιαία, στην ενοποίηση, για όσο διάστημα θα υφίστανται συλλογικά ενδιαφέροντα και αισθήματα που θα συνδέονται με τη διατήρηση μιας κλειστής μονάδας στο εσωτερικό των συνόρων. Γνωρίζουμε από την εμπειρία μας ότι σοβινιστικά αισθήματα και ενδιαφέροντα προστατευτισμού εύκολα μπορούν να οδηγήσουν σε μια ανταγωνιστική προστριβή ακόμη κι ανάμεσα σε δύο δημοκρατίες· κι ούτε είναι δεδομένο πως ένα πλούσιο σοσιαλιστικό κράτος πρέπει απαραίτητα να αποδεχθεί να θέσει στη διάθεση ενός άλλου, πολύ φτωχότερου, σοσιαλιστικού κράτους τους πόρους του, αποκλειστικά και μόνο γιατί σ' αυτό ισχύει ένα ανάλογο εσωτερικό καθεστώς με το δικό του.

Η άρση των πολιτικών και οικονομικών συνόρων μεταξύ των κρατών, συνεπώς, δεν προέρχεται απαραίτητα από την ταυτόχρονη εγκαθίδρυση ενός ορισμένου εσωτερικού καθεστώτος στο κάθε κράτος· συνιστά ένα ξεχωριστό πρόβλημα που πρέπει να προσβληθεί με τα κατάλληλα και αρμόζοντα σε αυτό μέσα. Οντως, δεν μπορεί κάποιος να είναι σοσιαλιστής, δίχως να είναι παράλληλα και διεθνιστής· αυτό, όμως, συμβαίνει περισσότερο για λόγους ιδεολογικών δεσμών και όχι χάριν μιας πολιτικής και οικονομικής ανάγκης· κι ούτε το διεθνές κράτος προέρχεται απαραίτητα από τη σοσιαλιστική νίκη του κάθε κράτους.

2) Ότι καθιστούσε επίσης αναγκαία την επίταση της ομοσπονδιακής θέσης με αυτόνομο τρόπο ήταν το γεγονός πως τα υπάρχοντα πολιτικά κόμματα, δέσμια ενός παρελθόντος μαχών που έλαβαν χώρα στα εδάφη



του κάθε έθνους, είναι μαθημένα, από συνήθεια και κατά παράδοση, να θέτουν όλα τα προβλήματα ξεκινώντας από τη σιωπηρή προϋπόθεση της ύπαρξης του εθνικού κράτους και να θεωρούν τα προβλήματα της παγκόσμιας τάξης ως ζητήματα «εξωτερικής πολιτικής», που μπορούν να επιλυθούν μέσα από διπλωματικές ενέργειες και συμφωνίες μεταξύ των διαφόρων κυβερνήσεων. Η στάση αυτή αποτελεί κατά ένα μέρος την αιτία, και κατά ένα άλλο τη συνέπεια των όσων προηγουμένως ελέχθησαν, σύμφωνα με τα οποία, μόλις κάποιος αρπάξει τα ηνία της εξουσίας της χώρας του, η συμφωνία και η ένωση με συγγενή καθεστώτα άλλων χωρών είναι κάτι που συμβαίνει αφ' εαυτού, δίχως να υφίσταται ανάγκη να δοθεί αφορμή για μια πολιτική μάχη, ρητά αφιερωμένη σε κάτι τέτοιο.

Στους συγγραφείς των παρόντων κειμένων, αντίθετα, είχε ριζωθεί η πίστη πως όποιος θέλει να θέσει μπροστά του το πρόβλημα της παγκόσμιας τάξης ως κεντρικό πρόβλημα της σημερινής ιστορικής εποχής, και θεωρεί την επίλυσή του αναγκαίο όρο για την επίλυση όλων των θεσμικών, οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που τίθενται στην κοινωνία μας, πρέπει να εξετάσει αναγκαστικά από αυτήν την οπτική γωνία όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με τις εσωτερικές πολιτικές αντιθέσεις και τη στάση του κάθε κόμματος, σχετικά και με την τακτική και τη στρατηγική στην καθημερινή μάχη. Όλα τα προβλήματα, από τις

συνταγματικές ελευθερίες έως την ταξική μάχη, από το σχεδιασμό έως την κατάληψη και τη χρήση της εξουσίας, αποκτούν μια νέα προοπτική αν ειδωθούν υπό τον όρο πως μια κοινή νομοθεσία στο διεθνή χώρο συνιστά τον πρώτο στόχο που χρειάζεται να υλοποιηθεί. Ο ίδιος πολιτικός ελιγμός, το να βασιστεί δηλαδή κάποιος στη μία ή στην άλλη δύναμη που βρίσκονται επί σκηνής, το να εξάρει το ένα ή το άλλο σύνθημα, αποκτά εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά, ανάλογα με το αν θεωρηθεί ουσιώδης σκοπός η κατάκτηση της εξουσίας και η υλοποίηση συγκεκριμένων μεταρρυθμίσεων στο χώρο του κάθε κράτους χωριστά, ή η δημιουργία των οικονομικών, πολιτικών και ηθικών όρων για τη σύσταση μιας ομοσπονδιακής νομοθεσίας που θα αγκαλιάζει ολόκληρη την ήπειρο.

3) Ένας άλλος λόγος επίσης –ίσως κι ο σημαντικότερος– συνίστατο στο γεγονός πως το ιδανικό μιας ευρωπαϊκής ομοσπονδίας, πρελούδιο μιας παγκόσμιας ομοσπονδίας, ενώ μερικά χρόνια πριν μπορούσε ακόμα να φαντάζει μακρινή ουτοπία, σήμερα παρουσιάζεται, στο τέλος τούτου του πολέμου, ως ένας στόχος επιτεύξιμος και αρκετά κοντινός. Στο ολοσχερές ανακάτωμα των λαών, που τούτη η σύγκρουση προκάλεσε σε όλες τις χώρες που βρέθηκαν υποκείμενες στη γερμανική κατοχή, στην αναγκαιότητα για ανοικοδόμηση επάνω σε νέες βάσεις μιας οικονομίας που καταστράφηκε σχεδόν ολοκληρωτικά, για επανατοποθέτηση επί

τάπητος όλων εκείνων των προβλημάτων που σχετίζονται με τα πολιτικά σύνορα, τους τελωνιακούς σταθμούς, τις εθνικές μειονότητες κτλ.· στον ίδιο τον χαρακτήρα τούτου του πολέμου, όπου το εθνικό στοιχείο τόσο συχνά υπερίσχυσε του ιδεολογικού, όπου φάνηκαν μικρά και μεσαία κράτη να απαρνιούνται κατά μεγάλο μέρος την κυριαρχία τους προς χάριν ισχυρότερων κρατών, και στον οποίο πόλεμο από την πλευρά των ίδιων των φασιστών η έννοια του «ζωτικού χώρου» αντικαταστήθηκε από την έννοια της «εθνικής ανεξαρτησίας»· μέσα σε όλα αυτά τα στοιχεία χρειάζεται να επισημανθούν κάποια δεδομένα που καθιστούν όσο ποτέ άλλοτε επίκαιρο, σ' αυτήν τη μεταπολεμική περίοδο, το πρόβλημα της ομοσπονδιακής νομοθεσίας της Ευρώπης.

Δυνάμεις που προέρχονται από όλες τις κοινωνικές τάξεις για λόγους είτε οικονομικούς είτε ιδεολογικούς, μπορεί να ενδιαφέρονται γι' αυτήν. Τούτη την νομοθεσία μπορεί κανείς να την προσεγγίσει είτε μέσα από διπλωματικές διαπραγματεύσεις είτε μέσα από τη λαϊκή κινητοποίηση: προωθώντας μεταξύ των καλλιεργημένων τάξεων τη μελέτη των προβλημάτων που σχετίζονται με αυτήν και προκαλώντας επαναστατικές συνθήκες, οι οποίες, έχοντας διαμορφωθεί, δε θα επιτρέψουν σε κανέναν να κάνει πίσω· επηρεάζοντας το χώρο των κυβερνήσεων των νικηφόρων κρατών, και κινητοποιώντας μέσα στα ηττημένα κράτη την ιδέα πως μονάχα σε μια ελεύθερη και ενωμένη Ευρώπη μπορούν τα κράτη αυτά να βρουν τη σωτηρία τους και να αποτρέψουν τις καταστροφικές συνέπειες της ήττας.

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο εμφανίστηκε το Κίνημά μας. Είναι η σπουδαιότητα, η προτεραιότητα αυτού του προβλήματος σε σχέση με όλα τα υπόλοιπα που τίθενται στην εποχή που μπαίνουμε είναι η σιγουριά πως, αν αφήσουμε να παγιωθεί ξανά η κατάσταση σύμφωνα με τα παλαιά εθνικιστικά καλούπια, θα χαθεί μια για πάντα η ευκαιρία, και η ήπειρός μας δε θα μπορέσει να αποκτήσει καμιά ειρήνη και καμιά διαρκή ευημερία· είναι όλα αυτά που μας ώθησαν να δημιουργήσουμε μια αυτόνομη οργάνωση, με σκοπό να προασπίσουμε την ιδέα της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας ως στόχο υλοποιήσιμο για την επερχόμενη μεταπολεμική περίοδο.

Δεν εθελουφλούμε μπροστά στις δυσκολίες του εγχειρήματος και στην ισχύ των δυνάμεων που θα ενεργήσουν προς την αντίθετη κατεύθυνση· πιστεύουμε, όμως, πως είναι η πρώτη φορά που τούτο το πρόβλημα τίθεται επί τάπητος στην πολιτική μάχη, όχι ως ένα μακρινό ιδανικό, αλλά ως μια τραγικά επιτακτική ανάγκη.

Οι οπαδοί του κινήματός μας, το οποίο, εδώ και δύο χρόνια περίπου, διάγει το δύσκολο βίο της παρανομίας υπό τη φασιστική και ναζιστική



καταπίεση, προέρχονται από τις στρατευμένες αντιφασιστικές παρατάξεις και είναι όλοι τους παρατεταγμένοι στην ένοπλη μάχη για την ελευθερία. Το κίνημά μας, που ήδη πλήρωσε το σκληρό τίμημα της φυλακής για τον κοινό αγώνα, δεν είναι, μήτε επιθυμεί να αποτελέσει, ένα πολιτικό κόμμα. Όπως ακριβώς ολοένα και πιο ξεκάθαρα χαρακτηρίστηκε, επιθυμεί να δράσει μέσα στα διάφορα πολιτικά κόμματα και στο εσωτερικό τους, προκειμένου όχι μονάχα να εξαρθεί το διεθνιστικό αίτημα, αλλά επίσης, και κυρίως, προκειμένου να διατυπωθούν όλα τα προβλήματα της πολιτικής του ζωής, θέτοντας ως αρχή αυτήν τη νέα οπτική γωνία, στην οποία έως τώρα τόσο λίγο έχουν μαθητεύσει.

Δεν είμαστε ένα πολιτικό κόμμα γιατί, παρόλο που προωθούμε ενεργά κάθε μελέτη που σχετίζεται με τη θεσμική, οικονομική και κοινωνική διευθέτηση της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας, και παρόλο που λαμβάνουμε ενεργό μέρος στη μάχη για την πραγματοποίησή της και αγωνιούμε να ανακαλύψουμε ποιες δυνάμεις θα μπορέσουν να ενεργήσουν υπέρ αυτής στη μελλοντική πολιτική σκηνή, δεν επιθυμούμε να αποφανθούμε σχετικά με τις θεσμικές λεπτομέρειες, σχετικά με το μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό της κολεκτιβοποίησης, σχετικά με το μικρότερο ή μεγαλύτερο διοικητικό συγκεντρωτισμό κτλ., που θα πρέπει να χαρακτηρίζουν το μελλοντικό ομοσπονδιακό οργανισμό. Αφήνουμε αυτά τα προβλήματα να συζητηθούν ευρέως και ελεύθερα στους κόλπους του κινήματός μας, και να εκπροσωπούνται σε εμάς όλες οι πολιτικές τάσεις, από την κομμουνιστική μέχρι τη φιλελεύθερη. Όντως, σχεδόν όλοι οι οπαδοί μας είναι στρατευμένοι σε κάποιο προοδευτικό πολιτικό κόμμα: είναι όλοι τους σύμφωνοι με τον αγώνα υπέρ των βασικών αρχών μιας Ελεύθερης Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας, που δε θα βασίζεται σε κανενός είδους ηγεμονίας, ούτε σε ολοκληρωτικά καθεστώτα, αλλά θα είναι προικισμένη με μια διαρθρωτική στερεότητα, προκειμένου να μην καταντήσει μια απλή Κοινωνία των Εθνών. Οι αρχές αυτές συνίστανται στα ακόλουθα σημεία: ενιαίος ομοσπονδιακός στρατός, νομισματική ένωση, κατάργηση των τελωνειακών σταθμών και των περιορισμών στη μετανάστευση μεταξύ των κρατών που θα ανήκουν στην Ομοσπονδία, άμεση εκπροσώπηση των πολιτών στα ομοσπονδιακά συμβούλια, ενιαία εξωτερική πολιτική.

Σ' αυτά τα δύο χρόνια ζωής, το Κίνημά μας διαδόθηκε ευρέως μεταξύ των πολιτικών αντιφασιστικών ομάδων και κομμάτων. Μερικοί από αυτούς εκφράσανε δημόσια την προσχώρηση και τη συμπάθειά τους. Άλλοι πάλι μας κάλεσαν να συνεργαστούμε στις προγραμματικές τους προτάσεις. Ίσως δεν είναι αλαζονικό να πούμε πως σε μας οφείλεται κατά ένα μέρος αν τα προβλήματα της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας συζητιούνται τόσο συχνά στον παράνομο ιταλικό τύπο. Η εφημερίδα μας, «L'Unita Europea»,

παρακολουθεί με προσοχή τα γεγονότα της εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής, παίρνοντας θέση επάνω σε αυτά με απόλυτη κριτική ανεξαρτησία.

Τα παρόντα κείμενα, καρπός της επεξεργασίας ιδεών που έδωσε την αφορμή για τη γέννηση του Κινήματός μας, δεν εκπροσωπούν παρά την άποψη των συγγραφέων τους, και δε συνιστούν διόλου την υιοθέτηση μιας θέσης από την πλευρά του ίδιου του Κινήματος. Επιθυμούν μονάχα να είναι μία πρόταση θεμάτων προς συζήτηση μεταξύ όλων αυτών που θέλουν να αναλογιστούν εκ νέου όλα τα προβλήματα της διεθνούς πολιτικής ζωής, παίρνοντας υπόψιν τους τις πιο πρόσφατες ιδεολογικές και πολιτικές εμπειρίες, τα πιο ενήμερα αποτελέσματα της οικονομικής επιστήμης, τις πιο συνετές και λογικές προοπτικές για το μέλλον. Θα ακολουθήσουν σύντομα κι άλλες μελέτες. Ευχή μας είναι να μπορέσουν να δημιουργήσουν μια έκρηξη ιδεών· και, μέσα στην παρούσα έκρυθμη ατμόσφαιρα χάριν της αδήριτης ανάγκης για δράση, να συμβάλουν στη διασαφήνιση που καθιστά πάντοτε τη δράση πιο αποφασιστική, συνειδητή και υπεύθυνη.

Ιταλικό κίνημα για την ευρωπαϊκή ομοσπονδία  
Ρώμη, 22 Γενάρη 1944

**Το Μανιφέστο του Βεντοτένε**  
για μια ελευθερη και ενωμενη Ευρωπη  
Αλτιέρο Σπινέλι - Ερνέστο Ρόσι

**I. Η κρίση του μοντέρνου πολιτισμού**

Ο μοντέρνος πολιτισμός έθεσε ως θεμέλιό του την αρχή της ελευθερίας, με βάση την οποία ο άνθρωπος δεν πρέπει να αποτελεί απλό όργανο άλλων, αλλά αυτόνομο κέντρο ζωής. Με αυτόν τον κώδικα στο χέρι προσχεδιάστηκε μια μεγαλειώδη ιστορική αναθεώρηση σε όσες εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής δεν τον σεβόντουσαν.

1) Εδραιώθηκε το κοινό δικαίωμα σε όλα τα έθνη σύμφωνα με το οποίο μπορούσαν να οργανωθούν σε ανεξάρτητα κράτη. Κάθε λαός, καθορισμένος από τα εθνοτικά, γεωγραφικά, γλωσσικά και ιστορικά χαρακτηριστικά του, έπρεπε να βρει μέσα στον κρατικό οργανισμό, που δημιούργησε, σύμφωνα με την ιδιαίτερη αντίληψή του για την πολιτική ζωή, για λογαριασμό του, το εργαλείο που θα του επέτρεπε να ικανοποιήσει κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ανάγκες του, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ξένη παρέμβαση. Η ιδεολογία της εθνικής ανεξαρτησίας αποτέλεσε μια ισχυρή μαγιά προόδου· με αυτήν ξεπεράστηκαν οι αθλίοι τοπικισμοί υπό την έννοια μιας πιο ευρείας αλληλεγγύης ενάντια στην καταπίεση των ξένων κυριαρχών· εξέλειψε πολλούς φραγμούς που εμποδίζανε την κυκλοφορία των ανθρώπων και των εμπορευμάτων· βοήθησε στην εξάπλωση, στο εσωτερικό της επικράτειας του κάθε νέου κράτους, μεταξύ των πιο υποανάπτυκτων πληθυσμών, των θεσμών και των κανόνων των πιο πολιτισμένων πληθυσμών. Η ιδεολογία αυτή, όμως, κουβαλούσε μέσα της τα σπέρματα του καπιταλιστικού ιμπεριαλισμού, τον οποίο η δική μας γενιά είδε να γιγαντώνεται και να

οδηγεί στη διαμόρφωση των απολυταρχικών κρατών και στο ξέσπασμα των παγκόσμιων πολέμων.

Το έθνος δε θεωρείται πλέον ιστορικό προϊόν της συμβίωσης των ανθρώπων οι οποίοι, έχοντας φθάσει, μέσα από μια μακρά πορεία, σε ένα πιο συμπαγές αμάλγαμα ηθών και επιδιώξεων, βρίσκουνε στο κράτος τους το πιο ικανοποιητικό σχήμα για την οργάνωση της συλλογικής ζωής μέσα στα πλαίσια ολόκληρης της ανθρωπίνης κοινωνίας το έθνος, αντιθέτως, αποτέλεσε μια θεϊκή οντότητα, έναν οργανισμό που χρειάζεται να σκέφτεται μονάχα τη δική του ύπαρξη και πρόοδο, χωρίς διόλου να το απασχολεί η ζημία που οι άλλοι μπορούν να υποστούν από αυτό. Η απόλυτη κυριαρχία των εθνικών κρατών οδήγησε το καθένα από αυτά στην επιθυμία να επικυριαρχήσει επί των υπολοίπων, καθώς άρχισε να αισθάνεται ότι απειλείται από την ισχύ των άλλων κρατών και να θεωρεί «ζωτικό του χώρο» περιοχές ολοένα πιο ευρείες, που θα του επέτρεπαν να κινηθεί ελεύθερα και να εξασφαλίσει τα μέσα ύπαρξης, δίχως ωστόσο να εξαρτάται από κανέναν. Αυτή η θέληση για επικυριαρχία δε θα ησυχάσει παρά μονάχα με την ηγεμονία του ισχυρότερου κράτους επί όλων των άλλων υποδούλων.

Ως συνέπεια αυτών, το κράτος, από εγγυητής της ελευθερίας των πολιτών, μεταμορφώθηκε σε αφέντη υποτελών υπηκόων στην υπηρεσία του, με σκοπό να συγκεντρώσει όλες τις εξουσίες και να καταστήσει μέγιστη την πολεμική αποδοτικότητά του. Σε περιόδους ειρήνης, μάλιστα, που θεωρούνται στάσεις για την προετοιμασία των αναπόφευκτων επόμενων πολέμων, σε πολλές χώρες η θέληση των στρατιωτικών τάξεων υπερέχει πλέον σε σχέση με τις πολιτικές τάξεις, καθιστώντας ολοένα και πιο δυσχερή τη λειτουργία ελεύθερων πολιτικών δομών: το σχολείο, η επιστήμη, η παραγωγή, η διοίκηση αποσκοπούν κυρίως στην αύξηση του πολεμικού δυναμικού· οι μητέρες θεωρούνται αναπαραγωγικά όντα στρατιωτών, και κατά συνέπεια βραβεύονται με τα ίδια κριτήρια με βάση τα οποία βραβεύ-

ονται τα γόνιμα ζωντανά στις εκθέσεις· τα παιδιά εκπαιδεύονται από την πιο τρυφερή τους ηλικία στο επάγγελμα των όπλων και στο μίσος προς τους ξένους, οι προσωπικές ελευθερίες εκμηδενίζονται, από τη στιγμή που όλοι έχουν στρατιωτικοποιηθεί και συνεχώς καλούνται να στρατευθούν· οι πόλεμοι επανειλημμένως τους αναγκάζουν να εγκαταλείψουν τις οικογένειες, τη δουλειά και τα υπάρχοντά τους, και να θυσιάσουν την ίδια τη ζωή τους για σκοπούς που την αξία τους κανένας πραγματικά δεν κατανοεί· μέσα σε λίγες μέρες καταστρέφονται τα αποτελέσματα προσπαθειών που γίνανε επί δεκαετίες προκειμένου να αυξηθεί η συλλογική ευημερία.

Τα ολοκληρωτικά κράτη, που Εφάρμοσαν στο μέγιστο τον συγκεντρωτισμό και την απολυταρχία, πραγματοποίησαν με τον πιο συνεπή τρόπο την ενοποίηση όλων των δυνάμεων, και έτσι αποδείχθηκαν οι πιο πρόσφοροι οργανισμοί στο σημερινό παγκόσμιο περιβάλλον. Αρκεί ένα έθνος να κάνει ένα βήμα προς ένα πιο έντονο ολοκληρωτισμό, προκειμένου να το ακολουθήσουν άλλα των οποίων η θέληση για επιβίωση θα τα παρασύρει στον ίδιο γκρεμό.

2) Εδραιώθηκε η ισότητα του δικαιώματος όλων των πολιτών στη διαμόρφωση της βούλησης του κράτους. Έτσι αυτή έπρεπε να απηχεί τη σύνθεση των ευμετάβλητων οικονομικών και ιδεολογικών αναγκών όλων των κοινωνικών κατηγοριών που εκφράζονταν ελεύθερα. Αυτή η πολιτική οργάνωση επέτρεψε τη διόρθωση ή τουλάχιστον την εξασθένιση πολλών έντονων αδικιών, που είχαν κληρονομηθεί από τα περασμένα καθεστάτα. Παράλληλα, η ελευθερία του τύπου και του συνεταιρίζεσθαι, καθώς και η προοδευτική διεύρυνση του δικαιώματος της ψήφου, καθιστούσαν ολοένα και πιο δύσκολη την υπεράσπιση των παλαιών προνομίων, με αποτέλεσμα να διατηρούν το αντιπροσωπευτικό σύστημα.

Οι άποροι σταδιακά έμαθαν να μεταχειρίζονται τα εργαλεία αυτά στην διεκδίκηση των κεκτημένων δικαιωμάτων τους από τις ευκατάστατες τάξεις· οι κοινωνικοί φόροι σε εισοδήματα που δεν έχουν κερδίσει και στις κληρονομίες, οι προοδευτικοί φόροι στα μεγαλύτερα περιουσιακά στοιχεία, η φοροαπαλλαγή των χαμηλών εισοδημάτων και των αγαθών πρώτης ανάγκης, το δικαίωμα στη δωρεάν δημόσια εκπαίδευση, η αύξηση των εξόδων κοινωνικής αντίληψης και της κοινωνικής πρόνοιας, οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις, ο έλεγχος των βιομηχανιών, απειλούσαν τις προνομιούχες τάξεις μέσα στα πιο οχυρωμένα τους φρούρια.

Επιπλέον, οι προνομιούχες τάξεις, που είχαν συναινέσει στην ισότητα των πολιτικών δικαιωμάτων, δεν μπορούσαν να αποδεχθούν πως οι φτωχές τάξεις θα επωφελούνταν από αυτήν την ισότητα, προκειμένου να διεκδικήσουν μια αληθινή ισότητα που θα έδινε σε αυτά τα δικαιώματα ένα ουσιαστικό περιεχόμενο πραγματικής ελευθερίας. Όταν, μετά το τέλος του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, η απειλή έγινε σοβαρότατη, ήταν φυσικό αυτές οι τάξεις να επιδοκιμάσουν θερμά και να στηρίξουν την αποκατάσταση των δικτατοριών, που αρπάζανε τα νόμιμα όπλα από τα χέρια των αντιπάλων τους.

Απ' την άλλη, η διαμόρφωση γιγαντιαίων βιομηχανικών και τραπεζικών ομίλων, καθώς και όσων συνδικάτων ένωναν κάτω από μία μοναδική κατεύθυνση ολόκληρες στρατιές εργαζομένων (συνδικάτα και όμιλοι που πιάζανε την κυβέρνηση, προκειμένου να πετύχουν την καταλληλότερη πολιτική υπέρ των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων τους)

απειλούσε να αποσυνθέσει το ίδιο το κράτος σε πολλές οικονομικές βαρονίες, που θα μπαίνανε σε σκληρή μάχη μεταξύ τους.

Οι δημοκρατικο-φιλελεύθερες νομοθεσίες, έχοντας γίνει το εργαλείο που μεταχειρίζονταν αυτές οι ομάδες για να εκμεταλλευτούν καλύτερα ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο, χάνανε ολοένα και περισσότερο την αίγλη τους, κι έτσι διαδιδόταν η πεποίθηση πως μονάχα το ολοκληρωτικό κράτος, καταργώντας τις λαϊκές ελευθερίες, θα μπορούσε κατά κάποιον τρόπο να επιλύσει τις συγκρούσεις των συμφερόντων που οι υπάρχοντες πολιτικοί θεσμοί δεν κατορθώνανε πλέον να καταστείλουν.

Πράγματι, στη συνέχεια, τα ολοκληρωτικά καθεστώτα στο σύνολό τους παγίωσαν τη θέση των διαφόρων κοινωνικών τάξεων στα σημεία που κάθε τόσο βρίσκονταν, και απέκλεισαν με τον αστυνομικό έλεγχο της ζωής των πολιτών στο σύνολό της και με τη βίαιη εξάλειψη όλων των αντιφρονούντων, κάθε νόμιμη δυνατότητα για περαιτέρω διόρθωση της κατάστασης των ισχυόντων πραγμάτων. Με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίστηκε η ύπαρξη του απολύτως παρασιτικού στρώματος των απουσιαστών ιδιοκτητών γης και των εισοδηματιών που συμμετείχανε στην κοινωνική παραγωγή μονάχα με την είσπραξη των εσόδων από τα μερίδιά τους· καθώς επίσης και των μονοπωλιακών στρωμάτων και των αλυσίδων εταιρειών που εκμεταλλεύονται τους καταναλωτές και εξανεμίζουν τα χρήματα των μικρών αποταμιευτών· των πλουτοκρατών που, κρυμμένοι στα παρασκήνια, τραβούν τα νήματα των πολιτικών ανδρών για να κατευθύνουν ολόκληρο των κρατικό μηχανισμό προς δικό τους αποκλειστικό όφελος, με την επίφαση της επιδίωξης των ανώτερων εθνικών συμφερόντων. Διατηρήθηκαν τα κολοσσιαία περιουσιακά στοιχεία λίγων και η φτώχεια της μεγάλης μάζας, η οποία αποκλείστηκε από κάθε δυνατότητα να γευθεί τους καρπούς του μοντέρνου πολιτισμού. Διασώθηκε, στα πιο ουσιαστικά του σημεία, ένα οικονομικό καθεστώς στο οποίο τα υλικά αποθέματα και το εργατικό δυναμικό, που θα έπρεπε να στρέφονται στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών για την εξέλιξη των ανθρωπίνων ζωτικών ενεργειών, σκοπό τους έθεσαν αντιθέτως την ικανοποίηση των πιο μάταιων επιθυμιών όσων έχουν τη δυνατότητα να πληρώσουν το πιο υψηλό αντίτιμο· ένα οικονομικό καθεστώς στο οποίο, με το δικαίωμα της διαδοχής, η ισχύς του χρήματος διαιώνίζεται μέσα στο ίδιο κοινωνικό στρώμα, που έχει μεταμορφωθεί σε ένα προνόμιο το οποίο δεν αντιστοιχεί διόλου στην κοινωνική αξία των υπηρεσιών που στην πραγματικότητα παρέχονται· ένα οικονομικό καθεστώς στο οποίο ο χώρος των προλεταριακών δυνατοτήτων παραμένει τόσο περιορισμένος, που για να ζήσουν οι εργαζόμενοι είναι αναγκασμένοι συχνά να ενδώσουν στην εκμετάλλευσή τους από αυτόν που τους προσφέρει μια οποιαδήποτε δυνατότητα εργασίας.



Τα συνδικάτα, προκειμένου να ακινητοποιήσουν και να υποτάξουν τις εργατικές τάξεις, μεταμορφώθηκαν, από ελεύθεροι αγωνιστικοί οργανισμοί, που τους οδηγούσαν άτομα που χαίρανε της εμπιστοσύνης των μελών, σε όργανα αστυνομικής επιτήρησης, υπό την καθοδήγηση υπαλλήλων που επιλέχθηκαν από την κυβερνητική ομάδα και που προς αυτήν μονάχα λογοδοτούσαν. Κάθε φορά που επιφέρεται μια διόρθωση σε ένα τέτοιου είδους οικονομικό καθεστώς, αυτή υπαγορεύεται πάντοτε από τις ανάγκες του μιλιταρισμού, που συνέβαλαν με τις αντιδραστικές επιδιώξεις των προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων στην εμφάνιση και την παγίωση των ολοκληρωτικών κρατών.

3) Εναντία στον αυταρχικό δογματισμό, εδραιώθηκε η σταθερή αξία του κριτικού πνεύματος. Ό,τι υποστηριζόταν έπρεπε να δικαιολογήσει την ύπαρξή του ή να εξαφανιστεί. Στη μεθοδικότητα αυτής της απροκατάληπτης στάσης, οφείλονται οι μεγαλύτερες κατακτήσεις της κοινωνίας μας σε κάθε κλάδο. Αυτή, όμως, η πνευματική ελευθερία δεν άντεξε στην κρίση που ανέδειξε τα ολοκληρωτικά κράτη. Νέα δόγματα που πρέπει να υιοθετηθούν μέσα από την πίστη, ή που πρέπει γίνουν αποδεκτά με υποκρισία, εξαπλώνονται από άρχοντες σε όλες τις επιστήμες.

Μολονότι κανένας δε γνωρίζει τι είναι μία φυλή, και παρόλο που Βασικές ιστορικές γνώσεις αποδεικνύουν τον παραλογισμό αυτής της θέσης, από τους φυσιολόγους ζητείται να πιστέψουν, να αποδείξουν και να πείσουν πως κάποιοι ανήκουν σε μία εκλεκτή φυλή, μόνο επειδή ο ιμπεριαλισμός έχει ανάγκη αυτόν τον μύθο προκειμένου να ξεσηκώσει στις μάζες το μίσος και την υπερηφάνεια. Οι πιο προφανείς έννοιες της οικονομικής επιστήμης πρέπει να θεωρούνται αναθέματα προκειμένου να παρουσιάσουν την αυταρχική πολιτική, τις ελεγχόμενες δοσοληψίες και τα υπόλοιπα παλαιά όπλα της εμποροκρατίας, ως εξαιρετικές ανακαλύψεις των καιρών μας. Εξαιτίας της οικονομικής αλληλεξάρτησης όλων των μερών του κόσμου, ζωτικός χώρος για κάθε λαό που θέλει να διατηρήσει το επίπεδο ζωής που ανταποκρίνεται στο μοντέρνο πολιτισμό αποτελεί ολόκληρη η υδρόγειος· δημιουργήθηκε, έτσι, η ψευδοεπιστήμη της γεωπολιτικής, που ζητά να αποδείξει την εγκυρότητα της θεωρίας των ζωτικών χώρων, προκειμένου να προσφέρει ένα θεωρητικό ένδυμα στην επιθυμία του ιμπεριαλισμού για αυθαιρεσία.

Η ιστορία παραποιείται στα πιο βασικά της στοιχεία, προς όφελος της κυβερνώσας τάξης. Οι βιβλιοθήκες και τα βιβλιοπωλεία εξαγνίζονται από όλα τα έργα που δε θεωρούνται ορθόδοξα. Οι σκιές του σκοταδισμού εκ νέου απειλούν να καταπνίξουν το ανθρώπινο πνεύμα. Η ίδια η κοινωνική ηθική της ελευθερίας και της ισότητας έχει υπονομευθεί. Οι άνθρωποι δε θεωρούνται πλέον ελεύθεροι πολίτες που χρησιμοποιούν το κράτος

προκειμένου να υλοποιήσουν με περισσότερη επιτυχία τους συλλογικούς σκοπούς τους. Είναι υπηρέτες του κράτους, και είναι αυτό το κράτος που καθορίζει ποιοι πρέπει να είναι οι σκοποί τους, και ως βούληση του κράτους γίνεται αναμφίβολα αποδεκτή η βούληση όσων κατέχουν την εξουσία. Οι άνθρωποι δεν αποτελούν πλέον υποκείμενα δικαίου, αλλά, όντας τοποθετημένοι ιεραρχικά, είναι υποχρεωμένοι να υποτάσσονται δίχως συζητήσεις στις ανώτερες αρχές, στην κορυφή των οποίων βρίσκεται ένας δεόντως θεοποιημένος αρχηγός. Το ακαταμάχητο καθεστώς των καστών αναγεννάτε από τις στάχτες του.

Αυτός ο αντιδραστικός ολοκληρωτικός πολιτισμός, αφού θριάμβευσε σε μία σειρά χωρών, στο τέλος βρήκε στη ναζιστική Γερμανία την ισχύ που θεωρήθηκε ικανή να βγάλει τα τελευταία συμπεράσματα. Αφού προηγήθηκε μια σχολαστική προετοιμασία, η Γερμανία, εκμεταλλεζόμενη, με θράσος και χωρίς ενδοιασμούς, τους ανταγωνισμούς, τους εγωισμούς, την ηλιθιότητα αλλοιών, και παρασύροντας στα χνάρια της άλλα υποτελή ευρωπαϊκά κράτη –μεταξύ των οποίων πρώτη την Ιταλία– συνάπτοντας συμμαχία με την Ιαπωνία που επιδιώκει τους ίδιους σκοπούς στην Ασία, ρίχθηκε στο έργο των αυθαιρεσιών. Η νίκη της θα σήμαινε την παγίωση του ολοκληρωτισμού στον κόσμο. Όλες οι ιδιότητες της θα φθάνανε στα άκρα, και οι προοδευτικές δυνάμεις θα ήταν καταδικασμένες να παραμείνουν για μακρύ χρονικό διάστημα μια απλή αρνητική αντιπολίτευση.

Η παραδοσιακή αλαζονεία και αδιαλλαξία των γερμανικών στρατιωτικών τάξεων μπορεί ήδη να μας δώσει μια ιδέα του χαρακτήρα που θα αποκτήσει η ηγεμονία τους, ύστερα από ένα νικηφόρο πόλεμο. Οι Γερμανοί, έχοντας νικήσει, θα μπορούσαν να επιτρέψουν στον εαυτό τους μια προσποιητή γενναιοδωρία προς τους υπόλοιπους ευρωπαϊκούς λαούς, να σεβαστούν στους τύπους τα εδάφη και τους πολιτικούς τους θεσμούς, για να κυβερνήσουν με αυτό τον τρόπο ικανοποιώντας το ηλίθιο πατριωτικό αίσθημα που ενδιαφέρεται περισσότερο για τα χρώματα των πασσάλων των συνόρων και την εθνικότητα των πολιτικών ανδρών που παρουσιάζονται στο προσκήνιο, παρά για τη σχέση των δυνάμεων και για το πραγματικό περιεχόμενο των κρατικών οργανισμών. Με όποιον τρόπο κι αν συγκαλυφθεί, η πραγματικότητα θα είναι πάντοτε η ίδια: ένας ανανεωμένος διαχωρισμός της ανθρωπότητας σε Σπαρτιάτες και Είλωτες.

Ακόμη και μια συμβιβαστική λύση μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών, θα σήμαινε ένα επιπλέον βήμα προς τον ολοκληρωτισμό, μια και όλες οι χώρες που θα ξεφεύγανε από την πίεση της Γερμανίας, θα ήταν αναγκασμένες να υιοθετήσουνε τα ίδια μοντέλα πολιτικής οργάνωσης, προκειμένου να προετοιμαστούν κατάλληλα για την επάνοδο του πολέμου.

Αν, όμως, η ναζιστική Γερμανία κατόρθωσε να νικήσει ένα ένα τα μικρά κράτη, ανάγκασε κιόλας δυνάμεις ολοένα πιο ισχυρές να κατεβούν στον στίβο. Η θαρραλέα αγωνιστικότητα της Μεγάλης Βρετανίας, ακόμη και την πιο κρίσιμη στιγμή, έχοντας απομείνει η μόνη που κρατούσε όρθιο το κεφάλι απέναντι στον εχθρό, ενήργησε έτσι ώστε οι Γερμανοί να πάνε να συγκρουστούν με τη σθεναρή αντίσταση του σοβιετικού στρατού, προσφέροντας με αυτόν τον τρόπο χρόνο στην Αμερική να δρομολογήσει την επιστράτευση των άπειρων παραγωγικών της μέσων. Κι αυτή η μάχη ενάντια στο γερμανικό ιμπεριαλισμό συνδέεται στενότερα με την μάχη που ο κινεζικός λαός δίνει ενάντια στον γι�πωνέζικο ιμπεριαλισμό.

Αμέτρητες μάζες ανθρώπων και πλούτου έχουν ήδη παραταχθεί ενάντια στις ολοκληρωτικές δυνάμεις· η ισχύς των δυνάμεων αυτών έχει φθάσει στο αποκορύφωμά της, και πλέον δεν της μένει άλλο από το να φθαρεί προοδευτικά. Οι αντίπαλες δυνάμεις, αντιθέτως, ήδη έχουν ξεπεράσει το σημείο του μεγαλύτερου εξευτελισμού, και βρίσκονται σε άνοδο.

Ο πόλεμος των συμμάχων κάθε μέρα που περνά εγείρει ολοένα και περισσότερο τη θέληση για απελευθέρωση, ακόμη και μεταξύ των χωρών που είχαν υποταχθεί στη βία και είχαν σαστίσει από το χτύπημα που δέχθηκαν: εγείρει τη θέληση της απελευθέρωσης μέχρι και μεταξύ των ιδίων των λαών που ανήκουνε στις δυνάμεις του Άξονα, οι οποίοι συνειδητοποιούν πως παρασύρθηκαν σε μια απελπιστική κατάσταση, προκειμένου να ικανοποιήσουν τη λαχτάρα των αφεντάδων τους για εξουσία.

Η βραδεία πορεία, εξαιτίας της οποίας τεράστιες μάζες ανθρώπων επέτρεψαν την παθητική τους διάπλαση από το νέο καθεστώς, προσαρμόστηκαν σ' αυτό και μ' αυτόν τον τρόπο συνεισφέρανε στην παγίωσή του, διεκόπη· αντιθέτως, ξεκίνησε η αντίστροφη πορεία. Μέσα σ' αυτό το υπέρογκο κύμα που σιγά σιγά ορθώνεται, συναντιούνται όλες οι προοδευτικές δυνάμεις, τα πιο φωτισμένα μέρη των εργατικών τάξεων που ο τρόμος και οι δελεασμοί δεν κατόρθωσαν να τους αποσπάσουν από το σκοπό τους για μια καλύτερη μορφή ζωής· τα πιο συνειδητοποιημένα στοιχεία των τάξεων των διανοουμένων παραμένουν προσβεβλημένοι για την ταπείνωση στην οποία υπόκειται η διάνοηση· επιχειρηματίες που, έχοντας την αίσθηση πως είναι ικανοί για νέες πρωτοβουλίες, θέλουν να απελευθερωθούν από το γραφειοκρατικό σαμάρωμα και από τις εθνικές απολυταρχίες, που εμποδίζουν κάθε τους κίνηση· όλοι όσοι εντέλει, από ένα έμφυτο αίσθημα αξιοπρέπειας, δε σκύβουν το κεφάλι στην ταπείνωση της υποδούλωσης.

Σε όλες αυτές τις δυνάμεις έχει ανατεθεί σήμερα η σωτηρία του πολιτισμού μας.

## **I. Μεταπολεμικά καθήκοντα. Η ευρωπαϊκή ένωση**

Η ήττα της Γερμανίας δε θα οδηγήσει, ωστόσο, αυτόματα στην αναδιάταξη της Ευρώπης σύμφωνα με τα δικά μας πολιτισμικά ιδανικά.

Σε αυτήν τη σύντομη περίοδο έντασης και γενικής κρίσης (κατά την οποία τα κράτη θα βρεθούν τσακισμένα στο έδαφος και οι λαϊκές μάζες θα περιμένουν ανήσυχες τα νέα μηνύματα όντας ένα εύπλαστο φλεγόμενο υλικό που θα επιδέχεται να χυθεί σε νέα σχήματα, και θα είναι ικανές να υποδεχθούν την καθοδήγηση σοβαρών διεθνιστών) τα στρώματα που ήταν πιο προνομιούχα στα παλαιά εθνικά συστήματα, θα προσπαθήσουν με ύπουλο τρόπο ή με τη βία να καταπνίξουν το κύμα των αισθημάτων και του διεθνιστικού πάθους, και θα αφοσιωθούν επιδεικτικά στον ανασχηματισμό των παλαιών κρατικών οργανισμών. Και είναι πιθανόν πως οι άγγλοι ιθύνοντες, σύμφωνοι ίσως και με τους αμερικανούς, θα επιχειρήσουν να ωθήσουν τα πράγματα προς την κατεύθυνση εκείνη που θα τους επιτρέψει την επανάκτηση της πολιτικής της ισορροπίας των δυνάμεων, για το προφανή άμεσο συμφέρον των αυτοκρατοριών τους.

Οι συντηρητικές δυνάμεις, δηλαδή, οι διοικούντες των βασικών θεσμών των εθνικών κρατών, τα ανώτερα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων, που μεσουρανούνε, όπου υπάρχουν σήμερα, στις μοναρχίες, οι ομάδες του μονοπωλιακού καπιταλισμού που συνέδεσαν τις τύχες των κερδών τους με τις τύχες των κρατών, οι μεγάλοι γαιοκτήμονες και οι λοιπές εκκλησιαστικές ιεραρχίες που μονάχα μέσα σε μια εδραία συντηρητική κοινωνία μπορούνε να εξασφαλίσουν τα παρασιτικά τους έσοδα, και πίσω από αυτούς όλο εκείνο το αμέτρητο πλήθος που εξαρτάται από αυτούς, ή που είναι απλώς μονάχα θαμπωμένοι από την παραδοσιακή τους ισχύ, όλες αυτές οι αντιδραστικές δυνάμεις ήδη σήμερα αισθάνονται το οικοδόμημα να τρίζει, και προσπαθούν να σωθούν. Η κατάρρευση θα τους στερήσει ξαφνικά όλες τις εγγυήσεις που είχανε έως τώρα, εκθέτοντάς τες στην έφοδο των προοδευτικών δυνάμεων.

## **Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΡΕΥΜΑΤΑ**

Η πτώση των ολοκληρωτικών καθεστώτων θα σημάνει συναισθηματικά για ολόκληρους λαούς το γεγονός της «ελευθερίας»· θα εξαφανιστεί κάθε τροχοπέδη, και αυτόματα θα βασιλέψει άπλετη

ελευθερία λόγου και του συνεταιρίζεσθαι. Θα είναι ο θρίαμβος των δημοκρατικών τάσεων. Οι τάσεις αυτές έχουν αναρίθμητες αποχρώσεις: από έναν πολύ συντηρητικό φιλελευθερισμό έως το σοσιαλισμό και την αναρχία. Πιστεύουν στην «αυτόματη γέννηση» των γεγονότων και των θεσμών, στην απόλυτη αξία των παρορμήσεων που φθάνουνε από τα χαμηλά. Δε θέλουν να υπερβάλλουνε με την «ιστορία», το «λαό», το «προλεταριάτο» ή όπως αλλιώς ονομάζουν το Θεό τους. Εύχονται το τέλος των δικτατοριών, και το φαντάζονται ως επιστροφή στο λαό των απaráγραπτων δικαιωμάτων αυτοκαθορισμού. Το επιστέγασμα των ονείρων τους είναι μια συντακτική συνέλευση, εκλεγμένη από την ευρύτερη ψηφοφορία και με τον πιο σχολαστικό σεβασμό του δικαιώματος των ψηφοφόρων, η οποία θα αποφασίσει τι είδους σύνταγμα χρειάζεται να κάνει. Αν ο λαός είναι ανώριμος, θα δώσει ένα άσχημο σύνταγμα· αλλά θα μπορεί κανείς να τη διορθώσει μονάχα διαμέσου ενός πειστικού έργου.

Οι δημοκρατικοί από αρχή δεν απορρίπτουν τη βία· αλλά θέλουν να την εφαρμόσουν μόνο όταν η πλειοψηφία είναι πεπεισμένη για την αναγκαιότητά της, δηλαδή κυρίως όταν πια αυτό δεν θα αποτελεί άλλο, παρά μια μικρή λεπτομέρεια που χρειάζεται να προστεθεί στο συνολικό κλίμα· για το λόγο αυτό αποτελούν κατάλληλους διαχειριστές μονάχα σε περιόδους τακτικής διοίκησης, κατά την οποία ένας λαός είναι στο σύνολό του πεπεισμένος για την αποτελεσματικότητα των βασικών θεσμών, των οποίων κανείς χρειάζεται να αναθεωρήσει μονάχα τα δευτερεύοντα. Στις επαναστατικές περιόδους, κατά τις οποίες οι θεσμοί δε χρειάζεται φυσικά να διοικούνται, αλλά να δημιουργούνται, η δημοκρατική πράξη αποτυχαίνει παταγωδώς. Η αξιολύπητη αδυναμία των δημοκρατικών στη ρωσική, γερμανική και ισπανική επανάσταση, είναι τρία από τα πιο πρόσφατα παραδείγματα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, μόλις πέσει το παλαιό κρατικό σύστημα, με τους νόμους και τη διοίκησή του, αμέσως ξεπετάγονται, με χαρακτηριστικά παλαιάς νομιμότητας, ή αφηφώντας την, ένα πλήθος λαϊκών συνελεύσεων και αντιπροσωπειών μέσα στις οποίες συγκλίνουν και δρουν όλες οι προοδευτικές κοινωνικές δυνάμεις. Ο λαός, όντως, έχει κάποιες βασικές ανάγκες να ικανοποιήσει, αλλά δε γνωρίζει με ακρίβεια τι θέλει και τι να κάνει. Χιλιάδες φωνές ηχούνε στα αυτιά του. Με τα εκατομμύρια των κεφαλιών που διαθέτει, δεν κατορθώνει να προσανατολισθεί, και αποσυντίθεται σε ένα πλήθος τάσεων που μάχονται μεταξύ τους.

Τη στιγμή που χρειάζεται η μέγιστη αποφασιστικότητα και το θάρρος, οι δημοκρατικοί αισθάνονται σαστισμένοι, καθώς δε διαθέτουνε μια αυτόματη λαϊκή συναίνεση, αλλά ένα κλίμα σκοτεινής αναταραχής παθών. Πιστεύουν πως χρέος τους είναι να σχηματίσουν αυτήν τη συναίνεση, και



παρουσιάζονται ως παρακινήτες και κήρυκες, σε μια στιγμή που αυτό που χρειάζεται είναι αρχηγοί για να οδηγήσουν γνωρίζοντας το σημείο στο οποίο θέλουν να φτάσουν. Χάνουν τις ευκαιρίες που είναι ευνοϊκές για την παγίωση του νέου καθεστώτος, προσπαθώντας να θέσουν σε λειτουργία αμέσως όργανα που προϋποθέτουν μια μακρά προετοιμασία, και είναι κατάλληλα για περιόδους σχετικής ηρεμίας· δίνουν στους αντιπάλους τους όπλα, τα οποία εκείνοι με τη σειρά τους εκμεταλλεύονται για να τους ανατρέψουν· εν πολλοίς εκπροσωπούν, μέσα στις χίλιες τάσεις τους, όχι βέβαια τη θέληση για ανανέωση, αλλά τις συγχυσμένες αβάσιμες φιλοδοξίες που βασιλεύουν σε κάθε νου, οι οποίες, παραλύοντας η μια την άλλη, προετοιμάζουν το γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη της αντίδρασης. Μέσα στην επαναστατική κρίση, η δημοκρατική πολιτική μεθοδολογία θα αποτελέσει ένα νεκρό φορτίο.

Καθόσον οι δημοκρατικοί θα φθείρουν στις λογομαχίες τους την αρχική τους δημοτικότητα ως υπέρμαχοι της ελευθερίας, όντας απύσχα κάθε σοβαρή πολιτική και κοινωνική επανάσταση, θα κοιτάξουν οπωσδήποτε να ανακατασκευάσουν τους προ-ολοκληρωτικούς πολιτικούς θεσμούς, και η μάχη θα εξελιχθεί εκ νέου σύμφωνα με τα παλαιά σχήματα των ταξικών αντιπαραθέσεων.

Η αρχή σύμφωνα με την οποία η ταξική μάχη είναι το τέλος στο οποίο καταλήγουν όλα τα πολιτικά προβλήματα, αποτέλεσε τη βασική ντιρεκτίβα κυρίως των εργατών των εργοστασίων, και βοήθησε στο να αποκτήσει ανθεκτικότητα η πολιτική τους, έως ότου δεν τέθηκαν υπό συζήτηση οι βασικοί θεσμοί· μεταβάλλεται, όμως, σε εργαλείο απομόνωσης του προλεταριάτου, όταν επιβάλλεται η ανάγκη για μετασχηματισμό ολόκληρης της κοινωνικής οργάνωσης. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι εργάτες, διαπαιδαγωγημένοι ταξικά, δεν ξέρουν να κοιτάξουν κάτι άλλο πέρα τις ιδιαίτερες διεκδικήσεις της τάξης, ή ακόμα και του κλάδου, δίχως να ασχοληθούν με το πώς θα τις συνδέσουν με τα συμφέροντα των υπολοίπων στρωμάτων·ή ακόμη αποβλέπουν στη μονοδιάστατη δικτατορία της τάξης τους, προκειμένου να υλοποιήσουνε την ουτοπιστική κολεκτιβοποίηση όλων των υλικών μέσων παραγωγής, η οποία υποδεικνύεται, με βάση μια προαιώνια προπαγάνδα, ως το υπέρτατο γιατρικό για όλες τις συμφορές τους. Η πολιτική αυτή δεν κατορθώνει να πείσει κανένα άλλο στρώμα, πάρεξ τους εργάτες, οι οποίοι με τον τρόπο αυτό στερούν από τις λοιπές προοδευτικές δυνάμεις την υποστήριξή τους, ή τις αφήνουν να γίνουν έρμαιο της αντίδρασης, η οποία με τη σειρά της επιδέξια τις οργανώνει, με σκοπό να τσακίσει τα πλευρά του ίδιου του προλεταριακού κινήματος.



Μεταξύ των διαφόρων προλεταριακών τάσεων, υποστηρικτές της ταξικής πολιτικής και του κολεκτιβιστικού ιδανικού, οι κομμουνιστές αναγνώρισαν πως είναι δύσκολο να πετύχουν την υποστήριξη ικανοποιητικών δυνάμεων προκειμένου να νικήσουν, και γι' αυτό – αντίθετα από τα λοιπά λαϊκά κόμματα– μεταμορφώθηκαν σε ένα κίνημα αυστηρά πειθαρχημένο που εκμεταλλεύεται το ρωσικό μύθο για να οργανώσει τους εργάτες, δίχως να πειθαρχεί στους κανόνες του, αλλά χρησιμοποιώντας τους μονάχα για τους πιο ετερόκλητους ελιγμούς.

Η στάση αυτή, στις επαναστατικές κρίσεις, καθιστά τους κομμουνιστές πιο αποτελεσματικούς σε σχέση με τους δημοκρατικούς· ξεχωρίζοντας, όμως, όσο περισσότερο μπορούν τις εργατικές τάξεις από τις υπόλοιπες επαναστατικές δυνάμεις – διακηρύσσοντας πως η δική τους «πραγματική» επανάσταση δεν έχει φθάσει ακόμη– συνιστούν, στις κρίσιμες στιγμές, ένα σχεταριστικό στοιχείο που αποδυναμώνει το σύνολο. Επίσης, η απόλυτη ανεξαρτησία τους από το ρωσικό κράτος, το οποίο τους μεταχειρίστηκε επανειλημμένως για τις επιδιώξεις της εθνικής του πολιτικής, τους εμποδίζει να ασκήσουν οποιαδήποτε πολιτική με μια ελάχιστη συνέχεια. Πάντοτε έχουν ανάγκη να κρύβονται πίσω από έναν Karolyi, έναν Blum, έναν Negrin, προκειμένου ακολούθως να συντριφθούν μαζί με τα χειραγωγημένα δημοκρατικά ανδρείκελα· γιατί η εξουσία πετυχαίνεται και διατηρείται όχι απλώς με την πονηριά, αλλά με την ικανότητα που έχει κανείς να απαντά με τρόπο συστηματικό και ζωτικό στις ανάγκες της μοντέρνας κοινωνίας.

Αν αύριο η μάχη περιοριζόταν στον παραδοσιακό εθνικό χώρο, θα ήταν πολύ δύσκολο να ξεφύγουμε από τα ζητήματα. Πράγματι, τα εθνικά κράτη ήδη έχουν σχεδιάσει τόσο βαθιά τις σχετικές οικονομίες, που το βασικό ζήτημα μπορεί πολύ σύντομα να καταστεί το να μάθουμε ποια ομάδα οικονομικών συμφερόντων, δηλαδή ποια τάξη, πρέπει να κρατήσει τα ηνία της διοίκησης του σχεδίου. Το μέτωπο των προοδευτικών δυνάμεων μπορεί πολύ εύκολα να συντριφθεί στη συμπλοκή μεταξύ οικονομικών τάξεων και κατηγοριών. Κατά πάσα πιθανότητα οι αντιδραστικοί θα είναι αυτοί που θα έχουν όφελος από όλα αυτά.

Ένα πραγματικό επαναστατικό κίνημα θα πρέπει να εγερθεί μέσα από αυτούς που μάθανε να κάνουν κριτική στις παλαιές πολιτικές θέσεις· θα πρέπει να ξέρει να συνεργάζεται με τις δημοκρατικές δυνάμεις, με τις κομμουνιστικές, και γενικά με όσους συμβάλλουν στην αποσύνθεση του ολοκληρωτισμού· δίχως, όμως, να αφεθεί να πιαστεί στα δίχτυα από την πολιτική πρακτική των προαναφερθέντων δυνάμεων.

Οι αντιδραστικές δυνάμεις διαθέτουν ανθρώπους και στελέχη επιδέξια και εξασκημένους στο τιμόνι, που θα χτυπηθούν πεισματικά προκειμένου

να διατηρήσουν την κυριαρχία τους. Τη δύσκολη στιγμή θα ξέρουν πώς να παρουσιάσουν καλά καλυμμένοι, θα ανακηρυχθούν εραστές της ελευθερίας, της ειρήνης, της γενικής ευδαιμονίας, των φτωχότερων τάξεων. Στο παρελθόν ήδη είδαμε πως αυτές παρεισφρήσανε στα λαϊκά κινήματα, παραλύοντάς τα, αλλαξοδρομώντάς τα, προσηλυτίζοντάς τα στο ακριβώς αντίθετο ρεύμα. Θα είναι αναμφίβολα η πιο επικίνδυνη δύναμη με την οποία θα πρέπει να αναμετρηθούν.

Το σημείο που θα προσπαθήσουν να εκμεταλλευτούν θα είναι η παλινόρθωση του εθνικού κράτους. Θα κατορθώσουν να κερδίσουν έτσι το πιο διαδεδομένο, το πιο προσβεβλημένο από τα πρόσφατα κινήματα, το πιο εύκολα χρησιμοποιούμενο για αντιδραστικούς σκοπούς λαϊκό συναίσθημα: το πατριωτικό. Με τον τρόπο αυτό μπορούν επίσης να ελπίζουν πως θα προκαλέσουν σύγχυση ευκολότερα στις ιδέες των αντιπάλων τους, μια και για τις λαϊκές μάζες η μοναδική πολιτική εμπειρία που έως τώρα έχει κατακτηθεί είναι η εμπειρία που έλαβε χώρα μέσα στα εθνικά όρια· γι' αυτό είναι αρκετά εύκολο να παρασύρουν τόσο τις μάζες όσο και τους μυωπικούς αρχηγούς τους στο πεδίο της ανοικοδόμησης των κρατών που χτυπήθηκαν από την καταιγίδα.

Αν αυτός ο σκοπός υλοποιηθεί, η αντίδραση θα νικήσει. Τα κράτη αυτά μπορεί φαινομενικά να είναι σε γενικές γραμμές δημοκρατικά και σοσιαλιστικά· η επιστροφή της εξουσίας στα χέρια των αντιδραστικών θα είναι μόνο ζήτημα χρόνου. Θα έρθουνε στην επιφάνεια εκ νέου οι εθνικές ζήλιες, και το κάθε κράτος θα εναποθέσει πάλι την ικανοποίηση των αναγκών του μόνο στην ισχύ των όπλων. Πρωταρχικό καθήκον θα ξαναγίνει σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα η μετατροπή των λαών σε στρατό. Οι στρατιωτικοί θα διοικήσουνε και πάλι, οι μονοπωλιστές θα επωφεληθούν από τις απολυταρχίες, τα γραφειοκρατικά σώματα θα διογκωθούν, οι ιερείς θα κρατήσουνε υπάκουες τις μάζες. Όλες οι κατακτήσεις της πρώτης στιγμής θα μαραζώσουνε, μπροστά στην ανάγκη της επαναπροετοιμασίας για τον πόλεμο.

Το πρόβλημα που πρώτα πρώτα χρειάζεται να επιλυθεί και που αν αποτύχει οποιαδήποτε άλλη εξέλιξη δε θα είναι παρά μια επίφαση, είναι η οριστική κατάργηση της διαίρεσης της Ευρώπης σε ηγετικά εθνικά κράτη. Η κατάργηση του μεγαλύτερου μέρους των κρατών της ηπείρου υπό τον γερμανικό οδοστρωτήρα ήδη έχει ενώσει τη μοίρα των ευρωπαϊκών λαών, οι οποίοι, είτε όλοι μαζί θα υποκύψουν στη χιτλερική κυριαρχία, είτε όλοι μαζί θα μπουνέ, με την πτώση του, σε μια επαναστατική κρίση όπου δε θα είναι κλεισμένοι στον εαυτό τους και ευδιάκριτοι μέσα σε στέρεες κρατικές δομές. Τα πνεύματα είναι ήδη τώρα πολύ ευνοϊκότερα από όσο στο παρελθόν σχετικά με μια ομοσπονδιακή αναδιοργάνωση της Ευρώπης. Η σκληρή

εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών άνοιξε τα μάτια ακόμη κι όσων δεν ήθελαν να δουν, και ωρίμασε πολλές συνθήκες ευνοϊκά προδιατεθειμένες προς το ιδανικό μας.

Όλοι οι λογικοί άνθρωποι αναγνωρίζουν πλέον πως είναι αδύνατον να διατηρηθεί μια ισορροπία ανεξάρτητων ευρωπαϊκών κρατών, που θα συμβιώσει με τη στρατοκρατική Γερμανία επί ίσοις όροις με τις υπόλοιπες χώρες, μήτε είναι δυνατόν να κατακερματιστεί η Γερμανία και να κρατηθεί υπό καταπίεση αφού θα έχει νικηθεί. Στην πράξη, φάνηκε ξεκάθαρα πως καμιά χώρα στην Ευρώπη δεν μπορεί να παραμείνει αμέτοχη, τη στιγμή που οι υπόλοιπες βρίσκονται σε σύγκρουση, καθώς δεν ωφελούν σε τίποτα οι ανακοινώσεις ουδετερότητας και οι συμφωνίες ανακωχής. Έχει πλέον αποδειχθεί η ματαιότητα, ή μάλλον η βλαβερότητα, των οργανισμών του τύπου Κοινωνίας των Εθνών που αξίωνε να γίνει εγγυητής ενός διεθνούς δικαίου, δίχως μια στρατιωτική δύναμη ικανή να επιβάλλει τις αποφάσεις της και δείχνοντας το σεβασμό της προς την απόλυτη κυριαρχία των κρατών που συμμετείχαν. Παρανοϊκό αποτέλεσμα είναι η αρχή της μη παρέμβασης, σύμφωνα με την οποία κάθε λαός μπορεί να αφεθεί ελεύθερος να επιλέξει για τον εαυτό του τη δεσποτική κυβέρνηση που θεωρεί καλύτερη, σαν να μη συνιστά σχεδόν το εσωτερικό σύνταγμα του καθενός κράτους μια ζωτική έννοια από την πλευρά όλων των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χώρων. Άλυτα έχουν καταστεί τα πολλαπλά προβλήματα που δηλητηριάζουν τη διεθνή ζωή της ηπείρου –σύνορα που έχουν χαραχθεί σε περιοχές μικτών πληθυσμών, άμυνα των εθνικών μειονοτήτων, άνοιγμα προς τη θάλασσα των χωρών που βρίσκονταν στο εσωτερικό, βαλκανικό ζήτημα, ιρλανδικό ζήτημα κτλ.– που θα μπορούσε να βρει στην Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία την πιο εύκολη λύση –όπως στο παρελθόν τη βρήκανε και τα αντίστοιχα προβλήματα των κρατιδίων που μπήκανε για να συμμετάσχουνε στην πιο ευρεία εθνική ένωση, έχοντας απολέσει τη δριμύτητά τους, και με τη μεταμόρφωσή τους σε προβλήματα σχέσεων μεταξύ των διαφόρων επαρχιών.

Απ' την άλλη πλευρά, το τέλος της έννοιας της ασφάλειας εξαιτίας του απρόσβλητου της Μεγάλης Βρετανίας, η οποία συμβούλευε στους Εγγλέζους την «splendid isolation», η διάλυση του στρατού και της ίδιας της γαλλικής δημοκρατίας στο πρώτο σοβαρό πλήγμα των γερμανικών δυνάμεων (αποτέλεσμα που ελπίζει κανείς να εξασθένησε πολύ τη σοβινιστική πεποίθηση της απόλυτης γαλλικής υπεροχής) και κυρίως η συνειδητοποίηση της βαρύτητας του κινδύνου μιας γενικής υποδούλωσης που σημειώθηκε· όλα αυτά είναι περιστάσεις που θα ευνοήσουν τη συγκρότηση ενός ομοσπονδιακού καθεστώτος, το οποίο θα θέσει τέλος στη σημερινή αναρχία. Και το γεγονός πως η Αγγλία αποδέχθηκε πλέον την

αρχή της ινδικής ανεξαρτησίας, και πως η Γαλλία έχασε δυνητικά με την αναγνώριση της ήττας όλη την αυτοκρατορία της, καθιστούν πιο προσιτή και την ανεύρεση μιας βάσης συμφωνίας για μια ευρωπαϊκή διευθέτηση στις αποικιακές κτήσεις.

Σε όλα αυτά χρειάζεται να προστεθεί ο αφανισμός κάποιων κυρίαρχων δυναστειών, καθώς και η σαθρότητα των βάσεων που στηρίζουνε όσες επιζήσανε. Πρέπει κανείς όντως να υπολογίζει ότι οι δυναστείες, θεωρώντας τις διάφορες χώρες ως ιδιαίτερό τους παραδοσιακό προνόμιο, εκπροσωπούσανε, με τα βαριά συμφέροντα που στηρίζανε, ένα σοβαρό εμπόδιο στη συστηματική οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών της Ευρώπης, τα οποία δεν μπορούν παρά να βασιστούν στη συνταγματική δημοκρατία όλων των ομόσπονδων χωρών. Κι όταν, αφού ξεπεραστεί ο ορίζοντας της Γηραιάς ηπείρου, αγκαλιαστούν όλοι οι λαοί που αποτελούν την ανθρωπότητα σε ένα συλλογικό όραμα, χρειάζεται επίσης να αναγνωριστεί ότι η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία αποτελεί τη μοναδική εγγύηση, που μπορεί κανείς να διανοηθεί, για το αν οι σχέσεις με τους ασιατικούς και αμερικανικούς λαούς μπορούν να αναπτυχθούν στη βάση μια ειρηνικής συνεργασίας, σε αναμονή ενός απώτερου μέλλοντος, κατά το οποίο θα καταστεί δυνατή η πολιτική ένωση ολόκληρης της υδρογείου.

Για το λόγο αυτό η διαχωριστική γραμμή μεταξύ προοδευτικών και αντιδραστικών κομμάτων ταυτίζεται πλέον, όχι με την τυπική γραμμή της μεγαλύτερης ή μικρότερης δημοκρατίας, του μεγαλύτερου ή μικρότερου σοσιαλισμού που χρειάζεται να θεσπιστεί, αλλά με

την ουσιαστικότερη και νέα γραμμή που χωρίζει όσους αντιλαμβάνονται ως βασική επιδίωξη της μάχης την παλαιά επιδίωξη, δηλαδή την κατάκτηση της εθνικής πολιτικής εξουσίας –οι οποίοι θα παίξουνε, αν και ακούσια, και το παιχνίδι των αντιδραστικών δυνάμεων, αφήνοντας την πυρακτωμένη λάβα των παθιασμένων λαών να πήξει μέσα στο παλαιό καλούπι, και τους παλαιούς παραλογισμούς να αναδειχθούν εκ νέου– από εκείνους, που θα θεωρήσουνε βασικό καθήκον τη δημιουργία ενός στέρεου διεθνούς κράτους, που θα οδηγήσουν προς αυτό το σκοπό τις λαϊκές δυνάμεις και που, αφού κατακτήσουν και την εθνική εξουσία, θα το εφαρμόσουν ως πρωταρχικό εργαλείο για την πραγματοποίηση της διεθνούς ένωσης.

Αν στις κυριότερες ευρωπαϊκές χώρες υπάρξει ένας επαρκής αριθμός ανθρώπων που θα τα κατανοήσει αυτά, η νίκη σύντομα θα βρίσκεται στα χέρια τους, καθώς η κατάσταση και τα πνεύματα θα είναι ευνοϊκά διατιθέμενα προς το έργο τους. Αυτοί θα βρουν μπροστά τους κόμματα και τάσεις που θα έχουν ήδη ξεπέσει από την καταστροφική εμπειρία της τελευταίας εικοσαετίας. Καθώς θα είναι η ώρα για νέα έργα, θα είναι και η

ώρα και για νέους ανθρώπους: η ώρα του ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΑΙ ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ.

### III.Μεταπολεμικά καθήκοντα. Η κοινωνική μεταρρύθμιση

Μια ελεύθερη και ενωμένη Ευρώπη συνιστά αναγκαστική προϋπόθεση για την ισχυροποίηση του μοντέρνου πολιτισμού, μέσα στον οποίο η εποχή του ολοκληρωτισμού λειτουργεί ως τροχοπέδη. Το τέλος της εποχής τούτης θα σημάνει αμέσως τη δυναμική επάνοδο της ιστορικής δίκης ενάντια στην ανισότητα και στα κοινωνικά προνόμια. Όλοι οι παλαιοί συντηρητικοί θεσμοί που παρακάλυαν την υλοποίησή της θα ραγίσουν και θα καταρρεύσουν· κι αυτήν την κρίση τους πρέπει να εκμεταλλευτούμε με θάρρος και αποφασιστικότητα.

Η ευρωπαϊκή επανάσταση, προκειμένου να συνταχθεί με τις ανάγκες μας, θα πρέπει να είναι σοσιαλιστική, δηλαδή να έχει ως σκοπό τη χειραφέτηση των εργατικών τάξεων και την επίτευξη πιο ανθρώπινων συνθηκών ζωής γι' αυτές. Η πυξίδα προσανατολισμού για τα μέτρα που χρειάζεται να παρθούν προς την κατεύθυνση αυτή, όμως, δεν μπορεί να είναι η καθαρά θεωρητική αρχή σύμφωνα με την οποία η ιδιωτική ιδιοκτησία των υλικών μέσων παραγωγής πρέπει, σε βασικές γραμμές, να καταργηθεί και μονάχα σε έκτακτες περιπτώσεις να είναι επιτρεπτή, όταν είναι αδύνατο να κάνουμε δίχως αυτήν. Η γενική κρατικοποίηση της οικονομίας υπήρξε το πρώτο ουτοπιστικό σχήμα στο οποίο οι εργατικές τάξεις φαντάστηκαν την απελευθέρωσή τους από τον καπιταλιστικό ζυγό·αφού όμως υλοποιηθεί τελείως, δε θα οδηγήσει στον ονειρεμένο σκοπό, αλλά στην ίδρυση ενός καθεστώτος στο οποίο όλος ο πληθυσμός θα βρίσκεται υπόδουλος στη στενή τάξη των γραφειοκρατών που θα διαχειρίζονται την οικονομία.

Η πραγματικά θεμελιώδης αρχή του σοσιαλισμού, του οποίου η αρχή της γενικής κολεκτιβοποίησης υπήρξε μονάχα ένα βιαστικό και εσφαλμένο συμπέρασμα, είναι η αρχή εκείνη σύμφωνα με την οποία οι οικονομικές δυνάμεις δεν πρέπει να εξουσιάζουν τους ανθρώπους, αλλά –όπως συμβαίνει φυσιολογικά– να υπόκεινται σε αυτούς, οι οποίοι θα τις κατευθύνουν και θα τις ελέγχουν με τον πιο λογικό τρόπο, προκειμένου οι μεγάλες μάζες να μη μετατρέπονται σε θύματά τους. Οι γιγαντιαίες δυνάμεις της προόδου που πηγάζουν από το ατομικό συμφέρον, δεν πρέπει να δαπανώνται στη βαλτομένη *routiniere* πρακτική για να βρεθούμε αργότερα μπροστά στο άλυτο πρόβλημα της ανάτασης του πνεύματος της πρωτοβουλίας με τις διαφοροποιήσεις των μισθών, και με τα λοιπά



παρόμοια μέτρα·αντιθέτως, οι δυνάμεις αυτές θα πρέπει να αναδειχθούν και να διευρυνθούν προσφέροντάς τους μια ουσιαστικότερη ευκαιρία για εξέλιξη και χρήση, και συγχρόνως θα πρέπει να παγιωθούν και να τελειοποιηθούν οι φραγμοί που θα τις διοχετεύουν προς στόχους από τους οποίους ολόκληρη η κοινότητα θα επωφελείται κατά το περισσότερο δυνατό.

Η ιδιωτική κατοχή πρέπει να καταργηθεί, να περιοριστεί, να διορθωθεί, να διευρυνθεί ανάλογα με την περίπτωση, και όχι δογματικά ως βασική αρχή. Η ντιρεκτίβα αυτή εντάσσεται φυσικά στη διαδικασία διαμόρφωσης μιας ευρωπαϊκής οικονομικής ζωής απαλλαγμένης από τον εφιάλτη της εθνικής στρατοκρατίας και του εθνικού γραφειοκρατισμού. Η λογική λύση πρέπει να λάβει τη θέση της παράλογης λύσης, και στη συνείδηση των εργαζομένων. Επιθυμώντας να ορίσουμε με περισσότερες λεπτομέρειες το περιεχόμενο αυτής της ντιρεκτίβας, και προειδοποιώντας πως η ωφέλεια και οι διαδικασίες του κάθε προγραμματικού σημείου πρέπει πάντοτε να κρίνονται σε σχέση με την απαραίτητη πλέον προϋπόθεση της ευρωπαϊκής ένωσης, επισημαίνουμε τα παρακάτω σημεία:

α) Δεν μπορούμε πλέον να αφήσουμε στους ιδιώτες τις επιχειρήσεις που, αναπτύσσοντας μια δραστηριότητα αναγκαστικά μονοπωλιακή, είναι σε θέση να εκμεταλλεύονται τη μάζα των καταναλωτών· για παράδειγμα οι ηλεκτρικές βιομηχανίες, οι επιχειρήσεις που θέλουν να διατηρηθούν στη ζωή για λόγους συλλογικού συμφέροντος, αλλά που, για να κρατηθούν, έχουν ανάγκη από προστατευτικούς δεσμούς, επιχορηγήσεις, παραγγελίες υποστήριξης κτλ. (το πιο αξιοσημείωτο παράδειγμα αυτού του είδους των επιχειρήσεων είναι έως τώρα στην Ιταλία οι σιδηρουργικές)·και οι επιχειρήσεις που εξαιτίας του μεγέθους των επενδυτικών κεφαλαίων και του αριθμού των εργατών που απασχολούν, ή εξαιτίας της σημασίας τους στον τομέα που δεσπόζουν, μπορούν να εκβιάζουν τα κρατικά όργανα, επιβάλλοντας την πιο ευνοϊκή γι' αυτές πολιτική (π.χ. μεταλλοβιομηχανίες, μεγάλα τραπεζικά ιδρύματα, μεγάλες εφοπλιστικές επιχειρήσεις). Αυτός είναι ο χώρος στον οποίο χρειάζεται να προβεί κανείς το δίχως άλλο σε εθνικοποιήσεις σε ευρεία κλίμακα, δίχως κανένα σεβασμό για τα κεκτημένα δικαιώματα.

β) Οι ιδιότητες που είχανε στο παρελθόν το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και το κληρονομικό δικαίωμα, επέτρεψαν να συσσωρευτεί στα χέρια λίγων προνομιούχων πλούτος που θα χρειαστεί να διανεμηθεί επί ίσοις όροις κατά τη διάρκεια μιας επαναστατικής κρίσης, προκειμένου να εξαλειφθούν παρασιτικές κοινωνικές τάξεις και να δοθούν στους εργαζόμενους τα αναγκαία εκείνα παραγωγικά εργαλεία, που θα τους βελτιώσουν τις οικονομικές συνθήκες και θα τους επιτρέψουν μια ευρύτερη βιοτική



ανεξαρτησία. Ας σκεφτούμε δηλαδή μια αγροτική μεταρρύθμιση που, μεταβιβάζοντας τη γη στην κατοχή αυτών που την καλλιεργούν, θα αυξάνει γιγαντιαία το νούμερο των ιδιοκτητών, και μια βιομηχανική μεταρρύθμιση που θα διευρύνει την ιδιοκτησία των εργαζομένων στους μη κρατικοποιημένους τομείς, με τους διοικητικούς συνεταιρισμούς, τους εργαζόμενους μετόχους κτλ.

γ) Οι νέοι πρέπει να βοηθηθούν με τα αναγκαία μέτρα ενίσχυσης προκειμένου να μειωθούν στο ελάχιστο οι αποστάσεις μεταξύ των αρκτικών θέσεων στη μάχη για τη ζωή. Το δημόσιο σχολείο, ιδιαίτερα, θα πρέπει να προσφέρει δυνατότητες χειροπιαστές για τη συνέχιση των σπουδών μέχρι τις ανώτερες τάξεις στους πιο ικανούς, και όχι στους πιο πλούσιους· και θα πρέπει να προετοιμάζει σε κάθε κλάδο σπουδών, για τη δρομολόγησή τους στα διάφορα επαγγέλματα και στις διάφορες ελεύθερες και επιστημονικές δραστηριότητες, έναν αριθμό ατόμων που θα ανταποκρίνεται στη ζήτηση της αγοράς, έτσι ώστε οι μεσαίες αμοιβές να είναι περίπου ίσες σε όλους τους επαγγελματικούς κλάδους, όποιες κι αν είναι οι διαφορές μεταξύ των αμοιβών στο εσωτερικό του κάθε κλάδου, σύμφωνα με τις διαφορετικές ατομικές αποδόσεις.

δ) Το σχεδόν απεριόριστο δυναμικό της μαζικής παραγωγής των ειδών πρώτης ανάγκης, με τη μοντέρνα τεχνολογία, υπόσχεται πλέον σε όλους την εξασφάλιση, με ένα σχετικά χαμηλό κοινωνικό κόστος, τροφής, κατοικίας και ένδυσης, με την ελάχιστη αναγκαία ενίσχυση για τη διατήρηση της αίσθησης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Η ανθρώπινη αλληλεγγύη, προς όσους αναγκάζονται να υποκύψουν στην οικονομική μάχη, δε θα πρέπει, για το λόγο αυτό, να εκδηλώνεται υπό μορφή φιλανθρωπική, που είναι πάντοτε ταπεινωτική και δημιουργός των ίδιων κακών των οποίων τις επιπτώσεις προσπαθεί να διορθώσει, αλλά με μια σειρά ενισχυτικών μέτρων που θα εγγυώνται ανεπιφύλακτα σε όλους, που δύνανται ή όχι να εργαστούν, ένα επίπεδο ζωής, δίχως να μειώνουν παράλληλα το κίνητρο για τη δουλειά και τη φειδώ. Με τον τρόπο αυτό κανένας δε θα αναγκάζεται πια από την ανέχεια να δεχθεί στραγγαλιστικά συμβόλαια εργασίας.

ε) Η απελευθέρωση των εργατικών τάξεων μπορεί να λάβει χώρα μονάχα αν πραγματοποιηθούν οι όροι που προαναφέρθηκαν στα παραπάνω σημεία: μη επιτρέποντας να μετατραπούν σε έρμαια της οικονομικής πολιτικής των μονοπωλιακών συνδικάτων, που απλώς μεταφέρουν στον εργατικό χώρο τις εξουθενωτικές μεθόδους που χαρακτηρίζουν κυρίως το μεγάλο κεφάλαιο. Οι εργαζόμενοι πρέπει ξανά να αποκτήσουν την ελευθερία της επιλογής των πιστωτών, προκειμένου να διαπραγματεύονται συλλογικά τους όρους βάσει των οποίων προτίθενται

να παρέχουν το έργο τους, ενώ το κράτος από την πλευρά του θα πρέπει να προσφέρει τα νομοθετικά μέσα που θα εγγυώνται την τήρηση των οριστικών συμφωνιών· όλες οι μονοπωλιακές τάσεις, ωστόσο, θα μπορέσουν να καταπολεμηθούν επαρκώς, μόνο μετά την υλοποίηση των κοινωνικών μετασχηματισμών.

Αυτές είναι οι αλλαγές που χρειάζεται να γίνουν προκειμένου να δημιουργηθεί γύρω από τη νέα τάξη ένα ευρύτατο στρώμα πολιτών, που θα ενδιαφέρεται για τη συντήρησή της, και προκειμένου να δοθεί στην πολιτική ζωή μια στερεή σφραγίδα ελευθερίας, εμποτισμένη με ένα έντονο αίσθημα κοινωνικής αλληλεγγύης. Πάνω σε αυτές τις βάσεις, οι πολιτικές ελευθερίες θα μπορέσουν πραγματικά να αποκτήσουν ένα ουσιαστικό, κι όχι μονάχα τυπικό, περιεχόμενο, για όλους, μια και η μάζα των πολιτών θα έχει μια επαρκή ανεξαρτησία και γνώση, που θα της επιτρέψει να ασκεί ένα συνεχή και αποτελεσματικό έλεγχο στην κυβερνώσα τάξη.

Είναι επιπόλαιο να σταθούμε στους συνταγματικούς θεσμούς, καθώς, αδυνατώντας να προβλέψουμε τις συνθήκες μέσα στις οποίες θα γεννηθούν και θα ενεργήσουν, δε θα κάνουμε τίποτα περισσότερο από το να επαναλάβουμε αυτό που όλοι γνωρίζουν σχετικά με την αναγκαιότητα των εκπροσωπευτικών οργάνων, με τη διαμόρφωση των νόμων, με την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας, που θα πάρει τη θέση της σημερινής για την αμερόληπτη εφαρμογή των νόμων που θα προκύψουν, με την ελευθερία του τύπου και του συνεταιριζέσθαι, προκειμένου να διαφωτιστεί η κοινή γνώμη και να δοθεί σε όλους τους πολίτες η πραγματική δυνατότητα συμμετοχής στη ζωή του κράτους. Για δύο ζητήματα μονάχα είναι ανάγκη να προσδιορίσουμε καλύτερα τις ιδέες, χάριν της ιδιαίτερης σημασίας που έχουν αυτήν τη στιγμή στη χώρα μας: για τις σχέσεις του κράτους με την εκκλησία και για το χαρακτήρα της πολιτικής εκπροσώπησης:

α) Η συμφωνία με την οποία το Βατικανό ολοκλήρωσε τη συμμαχία με το φασισμό οπωσδήποτε χρειάζεται να αρθεί, προκειμένου να εδραιωθεί ο καθαρά λαϊκός χαρακτήρας του κράτους και να στεριώσει με τρόπο αδιαμφισβήτητο την υπεροχή του κράτους επάνω στην πολιτική ζωή. Κάθε θρησκευμα θα πρέπει να είναι το ίδιο σεβαστό, το κράτος, όμως, δε θα πρέπει πλέον να έχει έναν ισολογισμό θρησκευμάτων.

β) Η χάρτινη παράγκα που ο φασισμός κατασκεύασε με τη συντεχνιακή τάξη θα συντριβεί μαζί με τα υπόλοιπα μέρη του ολοκληρωτικού κράτους. Κάποιοι υποστηρίζουν πως από αυτά τα συντρίμια θα μπορέσουμε αύριο να πάρουμε το υλικό για τη νέα συνταγματική τάξη. Εμείς δεν το πιστεύουμε. Στα ολοκληρωτικά κράτη, τα σωματεία συνεταιρισμών αποτελούν την απάτη που επιβραβεύει τον αστυνομικό έλεγχο επάνω στους εργαζομένους. Ακόμη κι αν τα σωματεία συνεταιρισμών, όμως, αποτελούσαν την ειλικρινή έκφραση των διαφορών

κατηγοριών των παραγωγών, τα εκπροσωπευτικά όργανα των διαφόρων επαγγελματικών κατηγοριών δε θα μπορούσαν ποτέ να έχουν τα απαραίτητα προσόντα για να διαπραγματευτούν ζητήματα γενικής πολιτικής, ενώ στα πιο καθαρά οικονομικά ζητήματα θα μεταβάλλονταν σε καταπιεστικά όργανα των πιο ισχυρών συνδικαλιστικά κατηγοριών. Τα συνδικάτα θα έχουν πολλούς ρόλους στη συνεργασία με τα κρατικά όργανα, τα οποία θα είναι επιφορτισμένα με την επίλυση των προβλημάτων που πιο άμεσα θα τα απασχολούν, αλλά πρέπει το δίχως άλλο να αποκλειστεί η πιθανότητα να τους ανατεθεί οποιαδήποτε νομοθετική λειτουργία, γιατί έτσι θα προέκυπτε μια φεουδαρχική αναρχία στην οικονομική ζωή, που θα κατέληγε σε ένα ανανεωμένο πολιτικό δεσποτισμό. Πολλοί που αφελέστατα αφέθηκαν στο μύθο της συντεχνίας, θα μπορέσουν, και το οφείλουν, να παρασυρθούν από το ανανεωτικό έργο-χρειάζεται, όμως, να αντιληφθούν πόσο παράλογη είναι η λύση που μέσα στη σύγχυσή τους ονειρεύτηκαν. Οι συντεχνίες δεν μπορεί να αποκτήσουν μια πραγματική ζωή παρά μόνο μέσα στο σχήμα που τα ολοκληρωτικά κράτη υιοθέτησαν, προκειμένου να θέσουν τους εργαζομένους υπό την περιοριστική εποπτεία ανώτερων στελεχών, που θα ελέγχουν κάθε τους κίνηση για το συμφέρον της κυβερνώσας τάξης.

Το επαναστατικό κόμμα δεν μπορεί την αποφασιστική στιγμή να οργανωθεί βιαστικά και ερασιτεχνικά, αλλά πρέπει ήδη από τώρα να ξεκινήσει η διαμόρφωσή του τουλάχιστον ως προς την κεντρική του

πολιτική θέση, τα γενικά του πλαίσια και τις κατευθυντήριες γραμμές δράσης. Το κόμμα αυτό δεν πρέπει να εκπροσωπεί μια ετερογενή μάζα τάσεων, που θα ενωθούν μονάχα με τρόπο αρνητικό και πρόσκαιρα, δηλαδή χάριν του αντιφασιστικού τους παρελθόντος και αναμένοντας απλώς την πτώση του ολοκληρωτικού καθεστώτος, έτοιμη η καθεμιά από αυτές να χαθεί στο δρόμο της, μόλις ο σκοπός αυτός υλοποιηθεί. Το επαναστατικό κόμμα, αντιθέτως, γνωρίζει πως μόνο τότε θα ξεκινήσει πραγματικά το έργο του· και γι' αυτό το λόγο πρέπει να το αποτελέσουν άνθρωποι που θα είναι σύμφωνοι ως προς τα κύρια μελλοντικά προβλήματα.

Πρέπει να διεισδύσει με τη μεθοδική του προπαγάνδα οπουδήποτε υπάρχουν δυνάστες του σημερινού καθεστώτος, και, θέτοντας ως σημείο άφιξης το πρόβλημα που από καιρού σε καιρό θα γίνεται αισθητό ως το πιο επίπονο από κάθε άτομο και κάθε τάξη ξεχωριστά, να δείξει πώς το πρόβλημα αυτό συνδέεται με άλλα και ποια μπορεί να είναι η πραγματική τους λύση. Από τη σφαίρα, όμως, των οπαδών του, που σιγά σιγά διευρύνεται, πρέπει να αντλήσει και να στρατολογήσει για την οργάνωση του κινήματος μόνο αυτούς που έθεσαν ως κύριο σκοπό της ζωής τους την

ευρωπαϊκή επανάσταση·που με πειθαρχία μέρα με τη μέρα εκτελούν το απαιτούμενο έργο, που προνοούν με διορατικότητα για τη συνεχή και επαρκή ασφάλειά του, ακόμη και υπό τις πιο σκληρές συνθήκες παρανομίας, και που συγκροτούν μ' αυτόν τον τρόπο το γερό δίκτυο που προσφέρει μια υπόσταση στην πιο ασταθή σφαίρα των οπαδών.

Δίχως να επισκιάσει καμία ευκαιρία και κανένα τομέα για να διασπείρει το λόγο του, το κόμμα αυτό πρέπει να στρέψει την εργατικότητά του κατά κύριο λόγο στους χώρους που είναι πιο σημαντικοί ως κέντρα διάδοσης ιδεών και ως κέντρα στρατολόγησης μαχητικών ανθρώπων· καταρχήν προς τις δυο πιο ευαίσθητες στη σημερινή κατάσταση κοινωνικές ομάδες, και πιο αποφασιστικές για το μέλλον· κοντολογίς την εργατική τάξη και την τάξη των διανοουμένων. Η πρώτη είναι αυτή που λιγότερο υποτάχθηκε στο ολοκληρωτικό μαστίγιο, και που θα αποτελέσει την πιο έτοιμη στην επανοργάνωση των γραμμών της. Οι διανοούμενοι, ιδιαίτερος οι πιο νέοι, είναι αυτοί που αισθάνονται πνευματικά να ασφυκτιούν περισσότερο και να αηδιάζουν από τον βασιλεύοντα δεσποτισμό. Σιγά σιγά κι άλλα στρώματα θα προσελκυστούν αναπόφευκτα από τη γενική αναταραχή.

Κάθε κίνημα που θα αποτύχει στην αποστολή της συμμαχίας μεταξύ αυτών των δυνάμεων, είναι καταδικασμένο στη στείριότητα· γιατί, αν πρόκειται για ένα κίνημα μόνο διανοητών, θα είναι στερημένο από την απαραίτητη μαζική ισχύ που χρειάζεται για την ανατροπή των αντιδραστικών αντιστάσεων, θα είναι καχύποπτο και θα προκαλεί καχυποψία σε σχέση με την εργατική τάξη· ακόμη κι αν εμφορείται από δημοκρατικά αισθήματα, θα είναι επιρρεπής να διολισθήσει, μπροστά στις δυσκολίες, στην περιοχή της κινητοποίησης όλων των υπολοίπων τάξεων ενάντια στους εργάτες, δηλαδή προς μια φασιστική παλινόρθωση. Αν στηριχθεί μονάχα στο προλεταριάτο θα του λείπει εκείνη η καθαρότητα σκέψης που δεν μπορεί να προέλθει παρά από τους διανοούμενους, και που είναι απαραίτητη για τον ξεκάθαρο διαχωρισμό των νέων καθηκόντων και των νέων οδών: θα παραμείνει αιχμάλωτος του παλαιού ταξισμού, θα βλέπει παντού εχθρούς και θα διολισθήσει στη δογματική κομμουνιστική λύση.

Κατά τη διάρκεια της επαναστατικής κρίσης, απόκειται σε αυτό η οργάνωση και η διοίκηση των προοδευτικών δυνάμεων, χρησιμοποιώντας όλα τα λαϊκά όργανα που αυθόρμητα διαμορφώνονται σαν πύρινα χωνευτήρια όπου ανακατώνονται οι επαναστατικές μάζες, όχι για να εκδώσουν ομοφωνίες, αλλά αναμένοντας να οδηγηθούν. Αυτό αντλεί το όραμα και τη σιγουριά για αυτά που πρέπει να γίνουν όχι από κάποια προκαταρκτική καθιέρωση εκ μέρους της ακόμη ανύπαρκτης λαϊκής

θέλησης, αλλά από τη συνείδηση ότι εκπροσωπεί τις βαθιές ανάγκες της μοντέρνας κοινωνίας. Με αυτό τον τρόπο δίνει τις πρώτες κατευθυντήριες γραμμές της νέας τάξης, την πρώτη κοινωνική αγωγή στις άμορφες μάζες. Μέσα από αυτήν τη δικτατορία του επαναστατικού κόμματος διαμορφώνεται το νέο κράτος, και γύρω από αυτό η νέα πραγματική δημοκρατία.

Δεν πρέπει να φοβηθούμε πως ένα τέτοιο επαναστατικό καθεστώς πρέπει απαραίτητα να καταλήξει σε ένα ανανεωμένο δεσποτισμό. Θα καταλήξει εκεί αν διαμορφώθηκε ένα είδος δουλοπρεπούς κοινωνίας. Αν, όμως, το επαναστατικό κόμμα προχωρήσει με σταθερή πυγμή, από τα πρώτα του κιόλας βήματα, δημιουργώντας τις συνθήκες για μια ελεύθερη ζωή, στην οποία θα μπορούν να συμμετέχουν πραγματικά όλοι οι πολίτες στη ζωή του κράτους, η εξέλιξη του θα είναι, ακόμη κι αν συμβεί αυτό μέσα από πιθανές επουσιώδεις πολιτικές κρίσεις, προς την κατεύθυνση μιας προοδευτικής κατανόησης και αποδοχής της νέας τάξης από την πλευρά όλων, και γι' αυτό προς την κατεύθυνση μιας ολοένα και πιο πιθανής δυνατότητας λειτουργίας των ελεύθερων πολιτικών θεσμών.

Σήμερα είναι η ώρα που πρέπει να ξέρουμε να πετάξουμε από επάνω μας παλιά φορτία που κατάντησαν περιττά, να είμαστε έτοιμοι στο καινούριο που φθάνει και είναι τόσο διαφορετικό από όσο είχαμε φανταστεί, να ξεσκαρτίσουμε τους αδέξιους μεταξύ των παλαιών και να αναδείξουμε καινούριες δυναμικές μεταξύ των νέων. Σήμερα αναζητούνται και συναντιούνται, ξεκινώντας να υφαίνουν την πλοκή του μέλλοντος, αυτοί που αντιλήφθηκαν τα αίτια της παρούσας κρίσης του ευρωπαϊκού πολιτισμού, και γι' αυτό περισυλλέγουν την κληρονομιά όλων των κινημάτων που εξυψώνουν την ανθρωπότητα, και που ναυάγησαν επειδή δεν κατόρθωσαν να κατανοήσουν το σκοπό που έπρεπε να υλοποιήσουν και τα μέσα με τα οποία θα τον υλοποιούσαν.

Ο δρόμος που χρειάζεται να διανύσουμε δεν είναι εύκολος, ούτε σίγουρος. Πρέπει, όμως, να τον διανύσουμε, και θα το κάνουμε!